

RAPPORT

ARKEOLOGISK SERIE

1988-7

EGIL BAKKA

HELLERISTNINGANE PÅ HAMMER I BEITSTAD,
STEINKJER, NORD-TRØNDELAG
GRANSKINGAR I 1977 OG 1981

Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet, Rapport, "Arkeologisk serie", vil inneholde stoff hovedsakelig fra det faglige og geografiske ansvarsområde som Arkeologisk avdeling, Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet, representerer.

I serien publiseres materiale som en av ulike hensyn finner ønskelig å gjøre kjent. Foruten rapporter vil det dreie seg om vitenskapelige og populærvitenskapelige artikler av mindre omfang. Oppdragsrapporter vil utgjøre en stor del av serien.

Rapport-serien er ikke periodisk, og antall nummer pr. år vil variere. Serien startet i 1973. Det finnes parallelt en "Botanisk serie" og en "Zoologisk serie".

Som regel blir norsk språk brukt. Rapporten bør normalt ha et sammendrag på norsk. Innholdet skal sammenfattes i et innledende abstract. Medarbeidere fra andre land kan skrive rapporten på sitt morsmål, om nødvendig med sammendrag på norsk.

For manuskriptet, illustrasjoner, referanser o.l. følges vanlige retningslinjer. (Jfr. retningslinjer for Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet, Gunneria.)

"Arkeologisk serie" trykkes i A4-format i offset. Opplagstallet vil variere.

UTGIVER:

Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet
Arkeologisk avdeling
N-7004 Trondheim

Redaksjonskomité:

Kristian Pettersen
Lars F. Stenvik
Birgitta Wik

UNIVERSITETET I TRONDHEIM, VITENSKAPSMUSEET

RAPPORT ARKEOLOGISK SERIE 1988:7

HELLERISTNINGANE PÅ HAMMER I BEITSTAD, STEINKJER, NORD-TRØNDELAG
GRANSKINGAR I 1977 OG 1981

Av Egil Bakka

Universitetet i Trondheim
Vitenskapsmuseet

Trondheim, november 1988. 500 ekspl.

ISBN 82-7126-440-0
ISSN 0332-8546

ABSTRACT

Egil Bakka: Rock carvings at Hammer in Beitstad, Steinkjer, Nord-Trøndelag. Investigations 1977 and 1981

The late Egil Bakka investigated the rock carvings at Hammer in 1974, 1977 and 1981. This report presents his work from the last two seasons. 14 localities were investigated, most of them with carvings belonging to the arctic rock art tradition. Motives depicted are elks, whales, birds, human beings etc. The largest locality, Hammer V contains more than 100 pictures.

At some of the sites agrarian rock art motives are found. For the first time in central Norway ploughs are found. Other agrarian motives are boats, rings, footprints and human beings. At several localities both arctic and agrarian rock art are found on the same panels.

Universitetet i Trondheim, Vitenskapsmuseet

Rapport arkeologisk serie 1988:7

INNHALD

Føreord	s. 7
Innleiing	s. 9
Landskapet	s. 9
Historikk	s. 11
Hammer i helleristningsforskninga	s. 13
Granskingane	s. 15
1977	s. 15
1981	s. 17
Lokalitetane	s. 20
Hammer I	s. 20
Hammer II	s. 20
Hammer III	s. 21
Hammer IV	s. 22
Hammer V	s. 23
Hammer VI	s. 31
Hammer VIII	s. 32
Hammer IX	s. 33
Hammer X	s. 34
Hammer XI	s. 35
Hammer XII	s. 35
Hammer XIII	s. 36
Hammer XIV	s. 37
Hammer XV	s. 38
Litteratur	s. 41
Plansjar	s. i

FØREORD

I fleire år dreiv Egil Bakka granskingar av helleristningar på Hammer i Beitstaden, Steinkjer. Då han døydde i 1985 var feltarbeidet avslutta, men han hadde ikkje fått fullført bearbeidinga av materialet. Dei første granskingane hans er publiserte tidlegare (Bakka og Gaustad 1975). Bakka skreiv også ein artikkel der han peika på kva betydning Hammerristningane har for studie kring alderen på veideristningane (Bakka 1975).

Etterat desse arbeida var publiserte, var Bakka fleire gonger attende på Hammer og samla inn nytt materiale. Det er dette som vert presentert her. Frå kona hans, Liv Bakka, har Vitskapsmuseet, Universitetet i Trondheim fått oversendt materialet han lot etter seg frå granskingane i 1974, 1977 og 1981; kalkeringar, fotografi og innberetningar. Det er dette som danner grunnlaget for denne rapporten.

Bakka var serleg opptatt av veideristningane på Hammer og av dei geologiske tilhøva på staden, som ser ut til å kunne gje gode dateringar av fleire av ristningslokalitetane. Diverre rakk han ikkje å gjera dette arbeidet ferdig. Det er neppe heller nokon som kan gjera det istaden for han slik han sjølv ville ha gjort det.

Bakkas granskingar har vist at vi på Hammer har ei av dei største samlingane av helleristningar i Midt-Noreg. Ristningane finst på ei mengd berg i ulike høgder over havet. Både veideristningar og jordbruksristningar er representerte, ved fleire høve på same bergflatene. Vitskapsmuseet har vurdert dette materialet å vera så viktig at vi har valt å publisera Bakkas innberetningar og kalkeringar i den arkeologiske rapportserien vår. Det er neppe slik han sjølv ville ha gjort det i ei endeleg publisering der også dei kronologiske, typologiske og andre kulturelle tilhøve ville vore diskutert. Vi vonar likevel at vi på dette viset kan reisa Egil Bakka eit verdig minnesmerke for arbeidet han har gjort på Hammer.

Trondheim i november 1987

Kalle Sognnes

INNLEIING¹

Landskapet

Garden Hammer, gnr. 454 i Steinkjer kommune, ligg heilt vest i Beitstad sokn omlag 8 km vest for Steinkjer sentrum (fig. 1). Beitstaden danner eit framstikkande nes på austsida av den inste delen av Trondheimsfjorden. Langs sørsida av dette neset ligg ein rad gardar med førhistoriske helleristningar: Homnes lengst i aust, Lagtu, Bardal, Skjevik og Hammer. Sams for desse gardane (med unntak av Lagtu) er at det er funne både veideristningar og jordbruksristningar. Lenger nord i Beitstaden ligg garden Tessem der det også er funne helleristningar, men til no berre jordbruksristningar.

Store delar av Beitstaden er skog og fjell, men her finst også rikeleg med marine avsetjingar som alt i førhistorisk tid ga grunnlag for ei forholdsvis omfattande busetjing. Dei store skogområda har gjennom tusenåra gitt rom for eit rikt dyreliv, noko som må ha vore viktig for dei som budde i området både i veide-steinalderen og i fleire tusenår etterat jordbruket hadde vunne innpass. Dei fleste gardane ligg i nordre delen av Beitstaden, men også langs sørsida er det fleire forholdsvis store gardar. Hammer høyrer ikkje til desse.

Medan dei andre gardane har forholdsvis store jordvidder, er Hammer heller liten til Inntrøndelagsgard å vera. Her finn vi ikkje dei vide, slake marine avsetjingane som har fylt opp gamle bukter og viker slik som på Bardal og Homnes. På Hammer stig landet bratt opp frå sjøen, men i vel 20 m høgd vert det flatare, og her ligg det meste av den dyrka jorda på garden i eit omlag 800 m langt opptil 150 m breitt belte. Då landet låg 25-40 m lågare enn i dag var dette ei grunn fjære som gradvis vart til tørt land.

Det er her, i og kring det smale beltet med dyrka mark at helleristningane på Hammer er funne. Dei fleste forekomstane ligg langs skogkanten, men nokre ligg på slake svaberg midt ute på jorda. Eit par lokalitetar med

¹ Innleiinga er skriven av K. Sognnes, medan avsnitta "Granskingane" og "Lokalitetane" er redigerte utgåver av Egil Bakka's innberetningar frå 1977 og 1981.

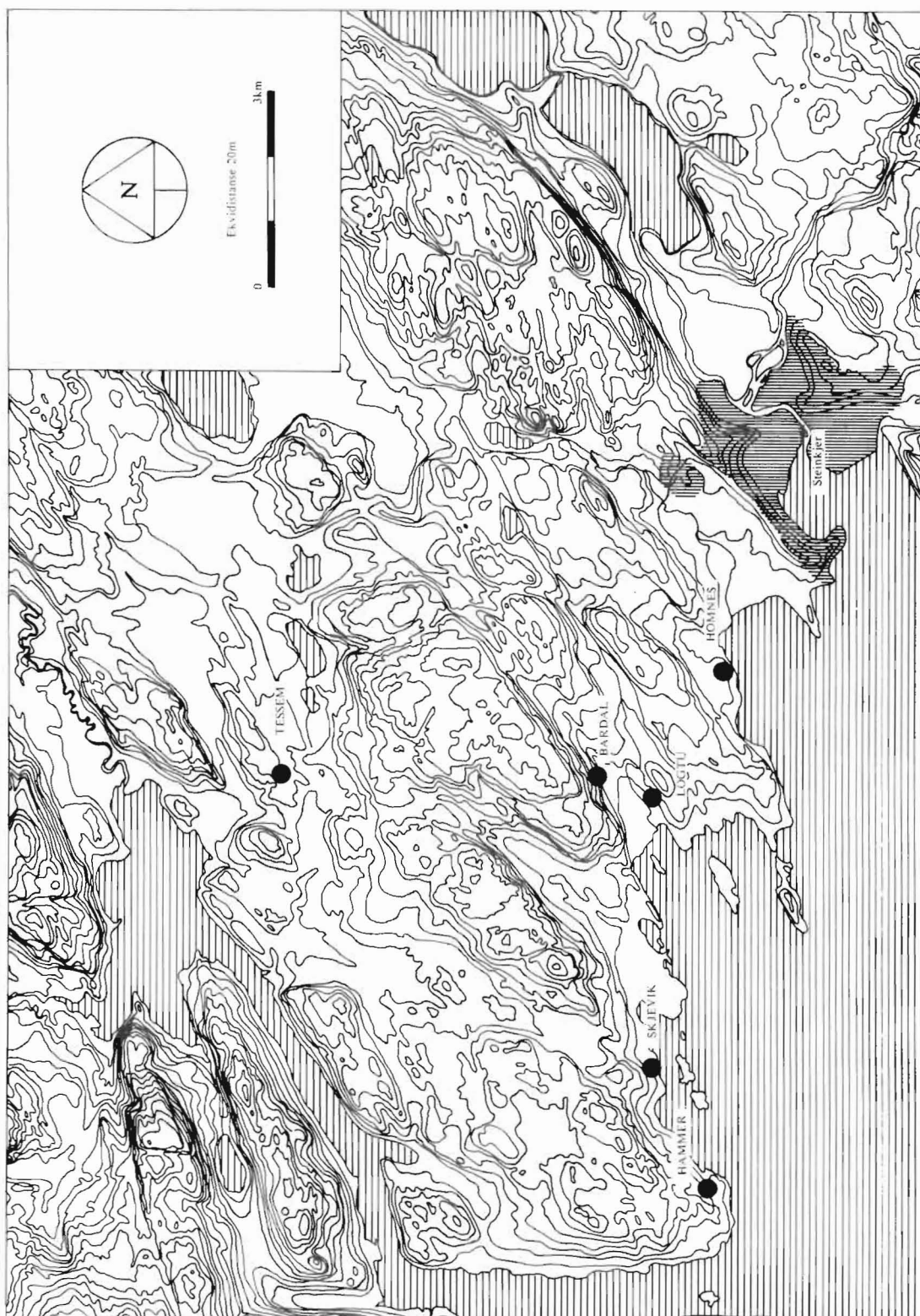

Fig. 1. Kart over Beitstaden. Gardar med helleristninger er merkte av.

jordbruksristningar ligg i søraustkant av dyrkamarka kloss i bekken som her styrtar seg utfor berga ned mot sjøen. Omlag 200 m lenger opp er eit liknande belte med dyrka mark. Også her er det gamle strandavsetjingar som er dyrka opp, men her er til no ikkje funne helleristningar.

I søraust ragar ein liten bergknaus opp i vel 35 m, knapt 10 m høgare enn jorda innanfor. Knausen gav i lange tider livd til stranda og menneska som heldt til der. På denne knausen ligg det 2-3 gravrøyser. Plasseringa på eit berg ut mot sjøen, synleg på lang lei, tyder på at dei kan vera frå bronsealderen, ettersom mange bronsealdergrøyer er plasserte på dette viset. Om det er rett, kan dei vere samtidige med dei mange jordbruksristningane på garden. Kanskje vil systematiske leitingar også avdekka buplassar frå denne tida.

Den næraste buplassen som til no er funnen og granska låg på Hammer-volden, nabogarden til Bardal. Den vart granska av Th.Petersen, som fann (Petersen 1912). Buplassen ligg omlag m o.h., altså noko høgare enn helleristningane på Hammer, men omlag like høgt som Bardalristningane.

Plasseringa av dei einskilte forekomstane er merkte av på kartet figur 2, som også gir eit oversyn over dei topografiske tilhøva på garden.

Historikk

Dei første helleristningane på Hammer vart kjende straks før 1910. Då Karl Rygh i 1908 publiserte eit oversyn over det som var kjent av helleristningar i Midt-Noreg, var dei ikkje med (Rygh 1908). Truleg var det dette arbeidet til Rygh som gjorde at dei vart kjende, for alt i 1909 var han på Hammer og gjorde dei første granskingane (Rygh 1909). Til tross for at ristningane var hogde inn i berg som låg tett ved bygdevegen, hadde dei berre vore kjende i kort tid. Venteleg kom det av at det hadde vore eit tett kratt i det næraste området framfor berget (Rygh 1909, 3). Rygh var særleg interessert i tilhøvet mellom dei typiske bronsealderfigurane og dei høgarestående fuglefigurane. Han gjorde ikkje noka fullstendig gransking av ristningane, men kalkerte dei figurane han fann mest interessante.

I 1923 granska Bjørn Hougen og Eivind S. Engelstad helleristningane på Tessem, og dei vitja også Hammer. Heller ikkje dei gjorde noka fullstendig gransking, men konsentrerte seg om høgdeskilnadene mellom fuglane og dei andre figurane. Th. Petersen diskuterte desse ristningane i et foredrag han heldt på det nordiske arkeologmøtet i Helsinki i 1925, men det ser ikkje ut til at han sjølv hadde granska dei (Petersen 1926). Først i 1935 vart ristningane

granska på tilfredsstillande vis av Gutorm Gjessing. Gjessing arbeidde då med ei publisering av veideristningane og -målingane i Midt-Noreg (Gjessing 1936), men han granska likevel heile bergflata, sjølv om fuglefigurane står for seg. Gjessing kalla bronsealderristningane Hammer I, medan ha ga fuglefigurane namnet Hammer II.

I 1944 skreiv Ole Folden, som då hadde overtatt garden, til Vitskapsselskapets museum at han hadde funne nye ristningar. Desse vart synfart av Th. Petersen året etter. Han hadde ikkje då høve til å granska dei nærare, men skreiv i innberetninga si at her måtte vidare granskingar til. Det vart det likevel ikkje noko av. Trønder-avisa skreiv i 1952 om nye funn, og i 1959 var Sverre Marstrander på synfaring. Han ser ut til berre å ha granska den eine av dei to lokalitetane Petersen var og såg på.

Under ei synfaring som Kristen R. Møllenus gjorde i 1962, såg han på fleire nyfunne lokalitetar. I alt var det då kjend sju lokalitetar. Også Møllenus meinte det måtte vidare granskingar til. Det skjedde likevel ikkje før i 1972 då studentane Harry Ellingsen og Reidar Haugen gjorde ei foreløpig gransking av dei nye funna. Dei granska også på nytt dei først kjende ristningane. Same året vitja Egil Bakka Hammer fyrste gongen. Han hadde tidlegare i mange år arbeidd med helleristningar på Vestlandet og såg kva potensiale som låg i Hammer-ristningane. Han kom difor att i 1974 og seinare i 1977. Det siste året hadde han konservator Fredrik Gaustad som medhjelpar. I løpet av desse to åra granska Bakka alle ristningane på Hammer, kalkerte og fotograferte dei fleste. Unntaket var dei først kjende ristningane, der han berre kalkerte ein nyfunnen dyrefigur. Det meste av granskingane i 1974 er publiserte tidlegare (Bakka og Gaustad 1975). Dei er difor ikkje med her.

Så gjekk det som det så ofte går. Bakka var ikkje før ferdig med granskingane sine, før Ole Folden fann nye ristningar. I og for seg var dei ikkje ukjende. Både Ellingsen og Bakka visste at det var figurar på desse berga og hadde sett einskilde av dei, men då Folden hadde fått reinska svaberga for rydningsstein, var det kome fram ei stor mengd figurar. Bakka kom difor attende til Hammer i 1981 og fullførte arbeidet.

Ole Folden har også seinare funne ristningar. Publiseringa av Bakka sine granskingar gjev oss difor ikkje eit fullstendig bilete av helleristningane på Hammer. Men forutan nokre nyfunne jordbruksristningar på Hammer I, er det berre to små lokalitetar med nokre få figurar (også dei jordbruksristningar) som ikkje er publisert.

Bakka samarbeidde med Vitskapsselskapets Museum i Trondheim, som fekk løyvingar frå NAVF til granskingane i 1977. Forskningsrådet løyvde også

pengar til detaljkartlegging av Hammer-området. Kartlegginga vart utført av Fjellanger-Widerøe. Originalkartet, som befinner seg i Arkeologisk avdeling ved Vitskapsmuseet, Universitetet i Trondheim, ligg til grunn for figur 2.

Hammer i helleristningsforskninga

Hammerristningane har, frå dei første vart funne, stått sentralt i diskusjonen kring tilhøvet mellom veideristningane og jordbruksristningane. Alt Karl Rygh (1909) gjorde merksam på at fuglefigurane på Hammer I var hogde inn så pass mykje høgare enn båtfigurane og dei andre jordbruksristningane ved foten av berget. Rygh (1909) og Gjessing (1932, 45) tenkte seg at dei var hogde inn av folk som sto i båt i ei tid då sjøen sto i høgd med ristningsberget. Ei datering av dette havnivået skulle difor også gje ei datering av fuglefigurane.

Ein kan også tenkja seg at fuglefigurane vart hogde inn av folk som sto på isen, eller at stranda låg høgare den gongen (jfr. Bakka 1975, 38). Også ved desse to høva skulle havnivået kunne datere ristningane.

I den framtidige debatten vil likevel ikkje Hammer I koma til å spela same rolla som før. Fleire av dei andre Hammerforekomstane som er granska av Egil Bakka vil verta langt viktigare. Når det gjeld motivrikdom og talet på figurara er det Hammer V som står fram, men for kronologien vil Hammer VI verta den viktigaste. Dei spesielle geologiske tilhøva på denne lokaliteten har alt vore diskutert fleire gonger (Bakka 1975, Bakka og Gaustad 1975). Det som gjer denne forekomsten så spesiell er at han var dekt med lausmassar som etter all sannsynligheit er skylt opp over ristningsberget under ei stormflod. Dersom dette er rett, og det ser det ut til å vera (jfr. Hafsten 1987), har vi for første gong i Midt-Noreg eit sikkert døme på at helleristningar verkeleg har vorte hogde inn på svaberg somn låg i strandkanten. Og dermed har vi også fått ein helleristningsforekomst som er rimeleg sikkert datert.

For den framtidige diskusjonen omkring alderen til veideristningane vil Hammerristningane venteleg stå sentralt på to felt. Bakka meinte at også dei andre veideristningane på Hammer må ha lege i strandsona, og han meinte å sjå ei stilistisk utvikling frå dei høgstliggjande (Hammer V, VI og VII) til dei lågastliggjande (Hammer XIII, XIV og XV). Dersom Bakka har rett i dette, skulle det vera mogeleg å utarbeida ein nokså detaljert kronologi for alle Hammerristningane der dei ulike stilstega får rimeleg sikre absolutte dateringar. Samstundes bør desse dateringane få konsekvensar for dateringane av andre veideristningsforekomstar i Trøndelag, og kanskje vil også ristningar i aandre landsdelar kunne innpassast i denne kronologien.

Truleg har Bakka rett, men eg vil likevel minna om at dette ikkje gjeld jordbruksristningane. Dei lågastliggande jordbruksristningane (Hammer III og XVI) ligg rett nok slik til at dei kan ha vore knytt til eit havnivå på 18-19 m høgare enn i dag², men dei andre forekomstane med jordbruksristningar ligg adskillig høgare. Dette tør vera eit varsko om at sjølv om ein kan påvisa at ristningar som høyrar til ein viss tradisjon eller til eit stilsteg ikkje finnast lågare enn visse nivå, må vi også rekne med at figurar som høyrer til same stilsteg og er jamgamle med dei kan ha vorte hogde inn i berg som låg ganske høgt over sjømålet.

Skal vi koma vidare, må figurane og forekomstane på Hammer granskast i detalj, noko Egil Bakka diverre ikkje rakk å gjera. Hammerristningane må også jamførast med resten av Trøndelagsmaterialet. Gutorm Gjessings arbeid frå 1930åra (Gjessing 1936) er framleis den einaste samla framstillingen av veideristningane i Midt-Noreg. Sidan den gongen er talet på forekomstar med veideristningar omlag tredobla. Det same gjeld truleg også talet på figurar. I dette nye tilfanget står Hammerristningane sentralt, og dei står nesten like sentralt i det samla materialet. Det gjeld både fordi dei er viktige for kronologien, men også på grunn av det store talet på figurar.

For helleristningsforskninga i Midt-Noreg, ja for granskinga av veideristningane i heile Norden vil Hammerristningane koma til å stå sentralt i mange år framover. Det skuldast arbeidet Egil Bakka la ned på Hammer i 1974, 1977 og 1981. Men det skuldast også i høg grad grunneigaren Ole Folden som har funne dei aller fleste ristningane. Utan hans store interesse ville vi framleis berre visst om Hammer I. Denne forekomsten er viktig nok, men vil ikkje lenger koma til å spela same rolla som før. Norsk arkeologi skuldar difor Ole Folden stor takk for det arbeidet han har gjort med å avdekka helleristningane på Hammer.

2

Dette gjer også to lokalitetar med jordbruksristningar på nabogarden Skjevik. Dei vart granska av Egil Bakka i 1977.

GRANSKINGANE

1977

Den arkeologiske granskinga vart utførd i tida 25. juli - 15. august 1977 av underskrivne med assistanse av Liv Bakka, Bergen og konservator Fredrik Gaustad, Trondheim. Statsgeolog Arne Reite, NGU, Trondheim såg nærare på geologiske tilhøve som supplement til tidlegare gransking. Grunneigaren Ole Folden, som har oppdaga dei fleste ristningslokalitetane, var til god hjelp ved fjerning av tre og frilegging av berg som var dekt med jord o.a. Han fortener serleg takk og vyrdnad.

Vi tok sikte på å få dokumentert det som er kjent av ristningar på Hammer i tillegg til det som før er gjort, så langt ein meinte det var turvande for vidare vitskapleg handsaming. Her finst ristningar av begge hovudgrupper, veideristningar og jordbruksristningar. To av veideristningane gjev eineståande høve til geologisk datering. Elles kan ein få klårlagt somt av tilhøvet mellom dei to slag ristningar, som på tre av lokalitetane finst på same bergflate. Materialet er rikt og variert. Av serleg interessante nye ting kan nemnast at vi fekk den fyrste sikre dokumentasjon av arden som motiv på ei norsk helleristning.

Alle lokalitetane vart mælte inn på kart i målestokk 1:2000 med kotehøgde 2 m og høgd over havet nivellert med nivellerkikkert (fig. 2). På dei tidlegare granska og publiserte lokalitetane Hammer I og VI vart nyoppdaga figurar kalkerte og beskrivne. Hammer VII, som vart granska i 1974, vart no berre lagd inn på kartet og nivellert. Elles vart alle lokalitetar granska eller nygranska frå grunnen av, med oppreinsing, saumfaring av berget i dagslys og kunstig lys om natta, kalkering, fotografering i svart-kvitt og farge, skriftleg skildring av lægje, bergflate, ristningsteknikk, bevaringstilstand og skildring av dei einskilte figurane. Serleg arbeidskrevjande var dei to lokalitetane Hammer V og III med over 100 og ca. 20 figurar, der bevaringstilstanden vekslar sterkt og ein del figurar er mykje medtekne av vass-slit og berre er synlege i kunstig lys.

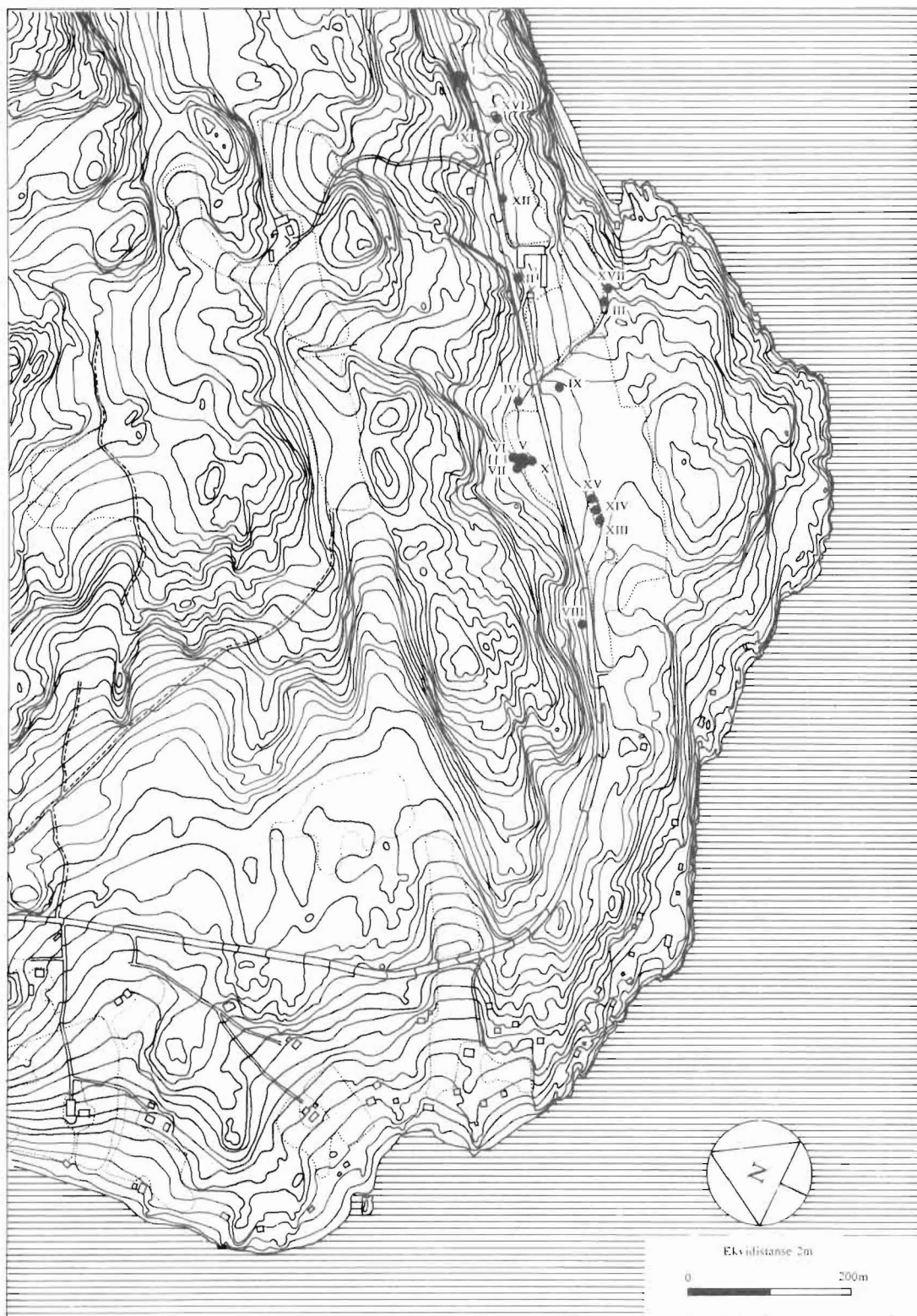

Fig. 2. Kart over Hammer med helleristningane merkte av.

Hammer I. Veideristning med båtar, jordbruksristning med båtar, hestar o.a. Publisert av Gjessing (1936). Her vart granska ein nyoppdaga veideristningsfigur, ein elg, som til dels er utydeleg, men sikker nok.

Hammer II. Nygranska. 3 båtar av bronsealdertype.

Hammer III. Lågaste kjende ristningslokalitet på Hammer, 20 m o.h. med ristningar av bronsealdertype. Minst 20 figurar, det meste båtar, desutan menneske, øks, fotsole, mogeleg sterkt skjematiskert dyr.

Hammer IV. 1 fugl, ufullstendig.

Hammer V. Gransking påbyrja 1974. Fullstendig nygransking og kontroll var turvande, og det vart oppdaga nye figurar også etterat ein trudde seg ferdig med somme delar av berget. Til saman er her no kalkert og beskrive 101 figurar; fuglar, elgar, menneske, kvalar, bjørn, kveite, fotsolar, geometriske figurar, mogeleg båt forutan ufullstendige og ubestemmelege figurar (Fig. 1).

Hammer VI. Frilagd og granska 1974. No vart frilagd noko meir av berget, og det vart funne eit par nye figurar, såleis ein eigenarta avrunda trekant med ein uthogd grop i, mogeleg å tolka som vulva.

Hammer VII. Granska 1974.

Hammer VIII. Fyrste gransking 1974. No vart noko meir av berget frilagd og oppreinsa, og det kom fram ein del nye figurar: nokre båtar av veideristningstype, 1 elg, 1 elghovud, 1 fugl, 1 kval o.a. Dette er den lågaste og geologisk sett den yngste av veideristningane på Hammer (fig. 2).

Hammer IX. Blanda lokalitet med 11 figurar tett saman. Av veideristningsfigurar er her 1 kval og 1 fugl. Hit høyrer truleg også eit par ovale figurar. Ein serleg pent hogd båt er av tidleg jernaldertype. Dessutan er der meir ubestemmelege figurar, deriblant mogeleg båt.

Hammer X. Nyoppdaga, var tidlegare dekt med jord, og figurane er serleg godt bevarte. 2 elgar, 2 fuglar og 1 ufullstendig kval, truleg aldri fullført.

Hammer XI. Nyoppdaga. 2 hestar med rytter, 1 mogeleg båt, 1 uviss figur.

Hammer XII. Nyoppdaga. 2 ardar og 1 uviss figur.

Hammer XIV-XV. Nyoppdaga. 1 hovud av elg, 1 båt.

1981

I 1978-1979 fjerna eigaren, Ole Folden, ei langaktig dyrkingsrøys som låg på eit bergskarv i jordet ca. 30 m søraust for fylkesvegen og 260 m sør for tunet. Han oppdaga då helleristningar fleire stader på berget over ei strekning på ca. 30 meter. I 1979 synte han meg dette då eg var på staden med ein hovudfagsekskursjon.

Det var mykje ynskjeleg å få granska nyoppdagingane som supplement til det som før var granska på Hammer, og i samband med andre gjeremål i

Fig. 3. Hammer V frá vest. Foto F. Gaustad 1977.

Fig. 4. Hammer VIII frá sørvest. Foto F. Gaustad 1977.

Trondheim vart gransking gjennomført i tida 12. til 14. september 1981 under heldige ver- og lystilhøve. Så seint på året var det også gode vilkår for å granska bergflatene i kunstig lys om kvelden. Berget, som inntil nyleg hadde vore dekkja av rydningsstein og jord, låg reint og fritt for mose og lav. Stutt sagt var granskingstilhøva så gode som ein på rimeleg måte kunne ynskja. Ristningane vart oppmåla med engelskraudt utrørt i vatn, kalkerte på plastfolie og beskrivne. Dei vart også fotograferte med fargefilm.

Ristningane fell i tre einskilde grupper, nemnde Hammer XIII, XIV og XV i framhald av dei ristningslokalitetane som var kjende frå før. Dei ligg i rekkje frå sør mot nord på eit bergskarv i vestre kanten av eit ope og grunt dalsøkk i søre delen av innmarka. Ved høgare strandnivå har dette dalsøkket vore ei ope, langgrunn vik der sjøen har nådd fram til foten av berget. Ved endå høgare nivå, der sjøen gjekk heilt opp til og over ristningane, har dalsøkket vore eit sund med ein grunn val over til ein holme utanfor. Det har vore den topografiske situasjonen for ristningane Hammer V og VI. Det lågare nivået for Hammer XIII-XV er eintydig vitnemål om at dei er yngre enn Hammer V og VI, og den stilskilnad det er mellom dei, må vera å forklåra kronologisk.

Berget er berre synleg som ein låg, skrå avsats mot jordet i det nemnde dalsøkket. Etter alt å døma held det fram i praktisk tala same høgd innover mot nord og aust, dekt av eit meir eller mindre tynt jordlag. Ca. 20 meter mot nord ligg det for ein del i dagen, men reiser seg ikkje over jordet omkring. Kor vidt det måtte finnast meir figurar innover berget under jorddekket er eit ope spørsmål. Ole Folden hadde medan rydningsarbeidet stod på, sett ein dyrefigur i stroket mellom Hammer XIII og XIV som no var dekkja med jord og som ikkje vart funnen att ved graving der han meinte figuren skulle vera. Jordmassane innover frå ristningane er rett sterkt blanda med småstein og grus. Ved nordre kant av Hammer XIII var det mykje kokstein i jorda, og ein må truleg rekna med at det har lege ein buplass nokon gong innover på flata her, noko som tyder på at berget har vore jorddekt, venteleg med opphavelige strandmassar. Det har såleis vore den låge kanten av berget mot det opne dalsøkket som har lege fritt i dagen og tilgjengeleg for å hogga ristningar, sjølv avsatsen og dei næraste bergflatene oppå den. Avsatsen er no frå ein halv til knapt ein og ein halv meter høg over kanten på jordet nedanfor og er ingen stad så høg eller så bratt at ein ikkje lett kan stiga opp eller ned.

LOKALITETANE³

Hammer I

Hammer I vart fyrst oppdaga av alle ristningane på Hammer, og er granska og publisert av Karl Rygh (1909), Gutorm Gjessing (1936) og Gustaf Hallström (1938). Det er ein nesten loddrett bergvegg mot søraust, som vender mot fylkesvegen eit par hundre meter nordaust for tunet.

Nedre delen av dette berget har ei mengd ristningar av bronsealdertype, med båtar, ryttrarar o.a.. Høgare oppe er ei samling fuglar av same slag som elles på veideristningane på Hammer. På same bergvegg har Ole Folden oppdaga ein del nye figurar, serleg blant bronsealderfigurane, men også ein ny veideristningsfigur: ein **elg**. Han står litt til venstre for dei figurane som var kjende frå før, opp for ei lita skôr i berget, 3,5 meter vest for fyrste fugl og ca 0,5 m lågare enn den.

Berget var mykje grodd med lav. Etterat det var gjort reint, vart figuren granska med kunstig lys av Fredrik Gaustad og Egil Bakka, og vidare granska og kalkert i dagslys av Bakka.

Bergflata er for det meste jamn, glatt og fin, men det går nokre sprekkar gjennom nedre og venstre del av figuren. Prikkhogne liner, serleg tydelege i bakbein, bakkropp, buk og rygg. Hovud og bryst er veikare, men sikkert nok. Brystlina, som er dobbel, er serleg veik og berre synleg i heldig lys. Framfor dyret er ei samling hoggemerke.

Det er godt tenkjeleg at det kan vera meir på dette berget, som har fine flater fleire stader vidare mot sørvest. Det er no mykje tilgrodd med lav.

Hammer II

Bratt bergknaus i nordkanten av tunet, enden på den hammaren som garden har namn etter. Fylkesvegen er no sprengd igjennom hammaren bak ristninga. Ristninga står på ei lita, loddrett bergflate mot sør-søraust, opp for

³ Nummereringa er ikkje alltid i samsvar med Bakka sin. Det skuldast at andre forskarar har gitt nokre av forekomstane eigne nummer, og eldre nummereringar er gitt forrang i arbeidet med å harmonisera dei ulike nemningane. For forekomstar som Bakka tidlegare har publisert er ikkje nummereringa endra.

ei lita skôr, knapt 3 m over bakken, 3 m frå vegkanten og 11 m frå nordvestre hjørna på uthusbygninga. Bergflata er jamn og etter måten glatt, men ein del vitra. Her er tre båtar.

1. **Båt.** Grovt prikkhogne, grunne liner, stykkevis øydelagde av vitring. Noka tverrrline i høgre del let seg ikkje påvisa, endå her er pent og jamt berg.
2. **Båt.** Liner som nr. 1, men litt smalare. Øvre lina har truleg vore omhøgd to gonger. Ingen tverrrliner let seg påvisa.
3. **Båt.** Prikkhogne liner, midels djupe og bra tydelege. Her er to grupper av tre tverrrliner og dessutan to enkle tverrrliner.

Hammer III

Helleristningslokalitet ved bekken ca. 80 m rett sør for hovudbygninga.

Høgdom over havet for båt nr. 1: 20,70 m

Høgdom over havet for fotsole nr. 14: 19,85 m

Ved grensa mellom innmark og utmark skjer bekken seg ned i eit djupt gjel. Ovanfor dette gjelet går han i ei grunnare renne som han har grave ut i berget, 1/2 til 3/4 m djup. Her er ristningar over ca. 9,5 m langs bekken, med ein figur, fotsolen nr. 14 på sørsida, resten på nordsida, dels på bratt skrånande berg mot sjølve bekken, dels på ei horisontal bergflate med skarp knekk mot skråninga mot bekken. Dei lågaste figurane (nr. 5-7 og 9-11) står så lågt at dei vert overskyldde i stort vassfløde og er vass-slitne. Nr. 7 står så å seia i vasskanten ved litt over midels stor vassføring.

Berget var noko grodd med mose og lav, og det er så godt som uråd å få godt skrålys på det om dagen. Ved fornya gransking med kunstig lys om natta vart det både gjort korreksjonar av den fyrste kalkeringa og funne nye figurar (nr. 15-19). Nr. 1 og 2 står på horisontal flate saman med dei seinare oppdaga nr. 15, 17 og 18. Nr. 3-11 står i bratt skrånande berg mot bekken saman med den seinare oppdaga nr. 19.

1. **Båt.** Prikkhogne, grunne og distinkte liner. Fullstendig.
2. **Båt.** Liner som knapt er fordjupa i berget, men det som er kalkert synar hoggemerke. Figuren er ufullstendig.
3. **Båt.** Prikkhogne, rundbotna liner, jamne og greie. Reling og kjøll fylgjer lagdelinga i berget. Kjøllsporden og litt av kjøllen mot venstre er opphøgd naturleg line. Utanfor venstre stamn er ei bogen, grunnare line og hoggemerke. Høgre stamn er overhoggen av nr. 4.
4. **Horisontal line,** grunn, med hoggemerke. Endane er no ufullstendige. Kan tenkjast å høyra saman med nr. 8, og er i så fall truleg relingslina i ein båt.

5. **Menneske** (?) Nedre ende sluttar blindt i litt ujamt berg, så at beina på ein eventuell menneskefigur ikkje lenger let seg påvisa.
6. **Dyr** (?) Kraftig prikkhogd, horisontal line med to par vertikale liner under, litt smalare, men klåre og distinkte. Dessutan ei grunn prikkhogd, bogen skråline til høgre. Figuren er fullstendig og heilt sikker.
7. **Menneske.** Grovt prikkhogd og litt diffus, men fullstendig og heilt sikker.
8. **Horisontal line** og eit par linestumpar. Har kanskje høyrte saman med nr. 4, og er i så fall rest av kjølline i ein båt. Lina har liknande karakter som nr. 4, brei, grunn line med hoggemerke.
9. **Båt.** Ved fyrste gransking vart berre kalkert bakenden av ei brei, svungen line, klårt fordjupa i berget, men vass-slitene, så berre einskilte hoggemerke var synlege. I kunstig lys vart heile båten synleg, med breie, grunne liner, mykje slitne av bekken, så at berre einskilte hoggemerke framleis let seg påvisa.
10. **Menneske** (?) Grovt prikkhogne, grunne liner, til dels noko vass-slitne og sløra. Står også i delvis ujamt berg og er truleg ufullstendig.
11. **Menneske** (?) med ei horisontal line over hovudet. Grunne, prikkhogne liner.
- 12-13. **To menneske** (kvinne og mann). Står side om side på nesten loddrett bergvegg mot bekken, 3,30-3,45 m overfor nr. 3, 0,35 m over botnen i bekken. Klårt prikkhogne liner, men nr. 12 er meir diffust hogd enn nr. 13.
14. **Fotsole.** Står på sørsida av bekken på glatt berg som hallar slakt mot aust, 5,5 m aust for nr. 3. Grunn line, hoggemerke er berre synlege somme stader. Øvre del endar i ei avskalling.
15. **Øks** (?) Står like ved nr. 1, nær nordre kant av bergflata og skadd ved ei lita avskaling. Grunne liner med hoggemerke. Det som er kalkert er sikkert.
16. **Båt.** Står på ein liten bergrygg for seg, 1,25 m nord for skjeringspunktet mellom nr. 3 og 4, med ujamt berg og søkk imellom. Figuren er ufullstendig. Prikkhogne liner. Kjøllina er ein opphogd smal sprekk i berget.
17. **Båt.** Grunne liner med einskilte hoggemerke. Fullstendig og godt synleg i kunstig lys.
18. **Båt.** Øydelagd ved eit stort utsprengd søkk i berget. Grunne liner med hoggemerke synlege, men noko slitne.
19. Rest av **båt**, no berre synleg stamn mot venstre og litt av relingslina. Grunn, veik line med einskilte hoggemerke.

Hammer IV

Lokaliteten er på eit berg tett nord for bekken, 24,5 meter nord-vest for fylkesvegen, 2 meter frå bekken, som her er omlagd og sprengd ned i berget. Ristninga har vore overdekt med jord, er oppdaga og frilagd av Ole Folden. Berget held fram mot nordaust og nord, og det kan tenkjast vera meir under torva. Bergflata hallar heilt lett mot sør. Ho er glatt og fin der hals og hovud på figuren står, men ujamn etter sterk vitring der ein skulle venta bukline og bakpart. Figuren er ein **fugl**, ufullstendig med jamne, grunne, prikkhogne liner.

Hammer V

Hammer V er eit lågt, runda og kvelvt svaberg som skyt ut i jordet med lausmassar omkring. Det er omlag 15 m breitt og truleg litt over 1 m høgt lengst inne. Høgda kan vera vanskeleg å avgjera, for det meste av den indre og midtre delen er dekt av ei stor røys med rydningsstein.

Ved arbeid i krigsåra og seinare vart den søre og austre kanten av berget frilagd som ei inntil 4 meter brei sone frå kanten av jordet og innover. Ved dette arbeidet oppdaga Ole Folden ei mengd ristningar. I 1972 vart det meste oppmåla og kalkert av Harry Ellingsen. Mine eigne granskingar byrja i 1974 og vart førde vidare i august 1977.

Bergarten er den same metamorfe skiferen som elles på Hammer, med ståande lagdeling i hovudretning nordaust-sørvest. Tilstanden og karakteren av bergflata vekslar sterkt, og då på same måten som på lokalitetane Hammer VI og VII. Eg visar her til meldinga frå 1974 (Egil Bakka og Fredrik Gaustad: Helleristningsundersøkelser i Beitstad, Steinkjer, Nord-Trøndelag. **Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet rapport arkeologisk serie 1974:8**). Der berget har lege fritt eller berre vore dekt av rydningsrøys, er det sterkt vitra. Berre einskilte restar av øydelagde figurar er framleis synlege. Dette svarar til sone 1 på Hammer VI og VII. Lågare bergflater som til i ny tid har vore dekte av jord og grus, er for det meste fine, jamne og glatte. Her er det meste av dei ristningane ein no kan finna. Det svarar til sone 2 på Hammer VI og VII. Lengst nede på austre del av berget, nedanfor nr. 75-88, er tett av små skuringsstriper og ingen figurar. Dette svarar til sone 3 på Hammer VI. Det er grunn til å tru at det meste av ristningane på Hammer V har vore dekte av strandgrus på same måte som Hammer VI og VII, men somme stader på Hammer V er figurar i glatt og fint berg som er meir eller mindre slitne, til dels så godt som bortslitne, og då truleg ved bylgjeslag, før dei vart endeleg overdekte med lausmassar. Det gjeld serleg dei øvre figurane lengst vest (nr. 59-67, 98-101).

Ristningane står i ymse grupper meir spreitt på bergflater som hallar relativt slakt mot sør og aust, ingen stad så bratt at ein ikkje kan gå på berget. Somme stader er berget nære på horisontalt. Plasseringa av figurane i høve til einannan verkar for ein stor del tilfeldig, men det kan vera verd å festa seg ved tre trekk:

1. Dyra, det meste sikkert elgar, syner ein tendens til å stå parvis (nr. 68-69, 76-77 og 85-86).
2. Dei ti fuglane nr. 41-50 er truleg plasserte i rekkje med vilje og tanke, og

3. Fotsolane står delvis parvis (nr. 7-8, 11-12 og 13-14), dels står dei med høgre- og venstrefot plasserte som får etter einkvan som har gått over berget med ca. 60 cm lange steg (nr. 36,39 og 29).

Alderen på fotsolane i høve til resten av ristningane kan vera vanskeleg å seia noko visst om. Dei er eit innarbeidd motiv i veidekunsten i Karelen og Sibir. Av desse er dei karelske nokså sikkert daterte til steinalderen. I veidekunstmiljø i Skandinavia har ein dei ved Nämforsen (Hallström 1938), Vingen (eitt eksemplar) og Ausevik (eitt eksemplar) (Hagen 1969). I Vingen og Ausevik er elles ingen sikre bronsealdermotiv til stades (jfr. Bakka 1973). På Hammer har ein elles bronsealdermotiv fleire stader (Hammer I, II, IX, X, XI, XII og XVIII), og fotsolane på Hammer V kunne godt vera seinare tillegg, frå bronsealderen. Dei to fotsolepara 11-12 og 13-14 verkar noko slitne, så berre einskilte hoggemerke er synlege i linene. 13-14 er no også ufullstendige, truleg etter slit, men dei står i glatt berg. Dersom dei har vore utsette for bylgjeslit, må dei vera frå steinalderen, men ein kan ikkje sjå bort frå seinare vass-slit heller, etter plasseringa på berget.

Ein del figurar vart fyrst oppdaga ved kontroll av berget og har difor fått nummer i slutten av nummerrekka, endå om dei står innimellom figurar med lågare nummer.

1. **Fugl.** Overhogd av nr. 2 og 3. Heilt grunne liner, smale og jamne med midels grove hoggemerke synlege mange stader. Restar av kroppsmønster av heilt grunne, parallelle skråliner.
2. **"Kvalbjørnen".** Heilt eineståande figur med hovud og frambein som bjørn, ryggugg og spord som kval. Gjennom hovudet, frambeinet og under buken er ei veik, bogen line som berre er synleg i serleg godt lys. Ho kan tenkjast vera rest av ei nedre konturline på ei opphavleg kval. Elles er konturlina på figuren grei, prikkhogd med etter måten store hoggemerke. Eit stykke fell bukline saman med lina i brystet på nr. 1. Denne merkelege figuren er serleg granska både i 1974 og 1977, i vekslende dagslys og kunstig lys (fig. 3).
3. **Kval.** Smale og grunne, prikkhogne liner, heilt grunne. Står inne i nr. 2 og skjer over liner både i nr. 1 og 2.
4. **Menneske** (kvinne). Teikna i enkel line, litt ujamnt prikkhogd og grunn. For ein del er endane på linene ikkje sikkert avslutta. Mellom beina er uthogd ein rund flekk, like eins under kvar arm er uthogd store, runde flekkar. Dessutan er der under armen mot venstre ei rund, grunn grop, jamn og rundbotna, men utan hoggemerke og ikkje sikkert menneskeverk.
5. Prikkhogne **linestumpar** og **hoggemerke**.
6. Prikkhogne **linestumpar** og **hoggemerke**.
7. **Fotsole.** Heilt grunn, prikkhogd line.
8. **Fotsole.** I par med nr. 7. Står i litt meir ujamnt berg og er litt ufullstendig, men sikker nok.
9. Prikkhogne **linestumpar**.
10. **Fotsole** (?) Øvre del endar mot sprekk og søkk i berget.

- 11.-12. **Par av fotsolar.** Breie og grunne liner, med einskilde hoggemerke synlege.
13. **Fotsole.** Heilt grunn line utan synlege hoggemerke. Litt ufullstendig, men bør oppfattast som parsole til nr. 14 og reknast for sikker nok.
14. **Fotsole.** Grunn line med einskilde hoggemerke. Litt ufullstendig.
15. **Fugl.** Grunn, prikkhogd line, ujamt brei. Ytste bakparten ufullstendig.
16. **Menneske (mann).** Smal, distinkt, prikkhogd line. Figuren har ein merkeleg nebb av to liner som bøyast mot einannan i ytre ende og er avslutta ca. 3 mm frå einannan, så der har alltid vore opning imellom dei.
17. **Vertikal line** som endar i ei rund utviding oppe. Her har truleg ikkje vore meir.
18. **Fugl.** Smal, distinkt, prikkhogd line.
19. **Prikkhogd line** som minner om ein krok.
20. **Ufullstendig figur, truleg fugl.** Prikkhogd, heilt grunn line.
21. **Fugl.** Står i sterkt vitra berg og er berre synleg i kunstig lys. Ufullstendig, men sikker nok.
22. **Fugl.** Står i sterkt vitra berg. Ufullstendig. Hals og hovud er klårast, bakkroppen meir usikker, men tilforlateleg. Har hatt kroppsmønster av parallele skråliner. Berre synleg i kunstig lys.
23. **Bogen line, prikkhogd.** Mogeleg rest av figur som elles er bortvitra.
24. **Fugl.** Smal og grunn prikkhogd line, noko vitra, men heilt sikker og fullstendig.
25. **Ufullstendig figur.** Kunne tenkjast vera ein stor fotsole. Heilt grunn line i vitra berg. Skjer over nr. 24.

Til venstre for nr. 24-25 er linestumpar utan hoggemerke som kan tenkjast vera menneskeverk. Berget her er sterkt vitra.

26. **Fugl.** Smal, grunn, distinkt, prikkhogd line.
27. **Linestump, prikkhogd.**
28. **Fugl.** Smal, distinkt, prikkhogd line. Fullstendig.
29. **Fotsole.** Ujamn prikkhogd line, heilt grunn. Fullstendig.
30. **Båt.** Smale og ujamne, men distinkt prikkhogne liner.
31. **Horisontal linestump** med ujamne hoggemerke. Etter alt å døma ei opphogd naturleg line i berget.
32. To bogne, parallelle **liner**, smale, grunne, distinkt prikkhogne. Kan vera rest av større figur.
33. **Truleg to fuglar**, begge med veng som nr. 50. Korrigert og nykalkert i høve til den fyrste kalkeringa. Ujamne liner i litt ujamt berg.
34. **Kval.** sers smal, litt ujamn prikkhogd line. Fullstendig.
35. **Prikkhogd line**, noko ujamn, mogeleg rest av ufullstendig figur.
36. **Fotsole (?)** Grunn line med einskilde hoggemerke. Ufullstendig.
37. **Fotsole**, som nr. 36. Nr. 35-37 står på glatt, fint berg, og ein har her mistanke om at vass-slit kan ha fjerna resten av figurane.
38. **Ufullstendig figur**, vanskeleg å tolka. Smale og grunne, prikkhogne liner.
39. **Fotsole.** Grunn, prikkhogd line. Ufullstendig
40. **Bogen, prikkhogd line**, mogeleg bryst av fugl.
41. **Fugl.** Noko ufullstendig. Ryggline og hals av smale, grunne liner med hoggemerke. Deler av brystlina kan berre anast i heldig lys. Utan hoggemerke.
- 42.-50. **Ni fuglar** i tett, bogen rekkje. Einsarta i teknikken, med grunne, distinkte og jamne, prikkhogne liner. Nr. 49 vantar no heile bakkroppen. Nr. 50 har ein merkeleg utvekst på ryggen. Han skal truleg tolkast som veng. Korrigert og nykalkert ved kontroll (fig. 4).

Fig. 5. Hammer V. Nr. 2-3. Foto F. Gaustad 1977.

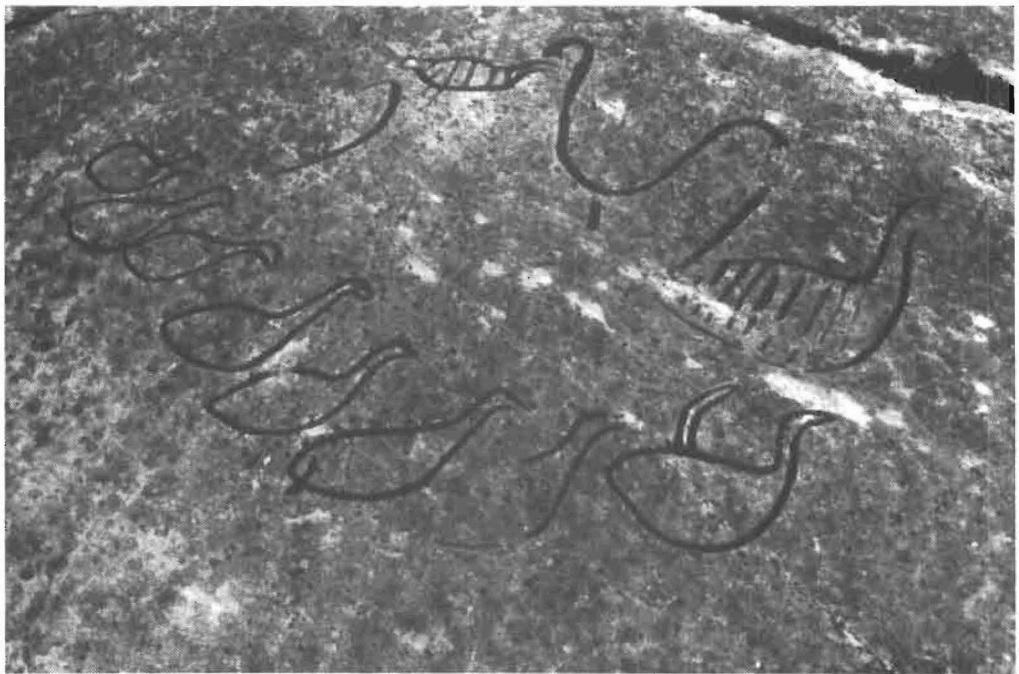

Fig. 6. Hammer V. Nr. 42-54. Foto F. Gaustad 1977.

51. **Uviss figur.** Mogeleg ufullstendig fotsole. Grunn, prikkhogd line. Står i fint, glatt berg, men der er ikkje no meir å sjå.
52. **Fugl.** Grunne og litt ujamne liner. Supplert og nykalkert ved kontroll, då det vart oppdaga tverrliner inne i kroppen, to bein med tre tær og meir av velet. Frå velet går ei merkeleg line bakover. Ho synest vera framhald av rygglina, og det tvert avslutta velet tør vera resultat av ei omhogging eller retting i gamal tid.
53. **Uviss figur.** Ei grunt prikkhogd bylgja line. Mot venstre er ein skarp bøy, som er sikkert avslutta. Lina kjem ikkje i kontakt med nr. 52. Mot høgre er ein mindre skarp bøy. Nedanfor den er lina truleg bortvitra eit stykke og held så fram bak nr. 54.
54. **Fugl.** Smal, grunn og jamn konturline, parallelle, vertikale liner i kroppen. Noko nede i kroppen er ei horisontal naturleg line (ikkje kalkert) som held fram i eit utvitra parti i bakkroppen og inn i nr. 53.

Nr. 55-61 og 98-101 står lengst vest på ei bergflate som hallar mot sør. I nord grensar denne flata til horisontalt berg med figurane nr. 62-69. Berget har sjølv nokså einsarta karakter, med pen, jamn flate. Bevaringstilstanden for figurane vekslar sterkt, og det ligg nær å tru at berget har vore utsett for bylgjeslit i øvre delen medan det har vore overdekt av lausmassar i nedre delen. Heile dette partiet var dekt med jord før dyrking i krigsåra, då ristningane vart oppdaga. Dei lågaste delane av nr. 55-56 kan truleg berre ha vore dekte med marin grus, med di dei no ligg lågare enn slik grus tett utanfor.

Den gode bevaringstilstanden kan også tyda på at dei har lege godt tildekte. Høgare oppe på den skrå bergflate og innover den horisontale flata ovanfor er figurar og liner utydelege og for ein del berre synlege i serleg heldig lys. Hoggemerke er for meste delen bortviska, men sidan bergflate i det heile er jamn og glatt, er det mindre truleg at kjemisk vitring i fri luft har gjort seg gjeldande. Meir truleg er det at figurane her har vore utsette for bylgjeslag i den tida sjøen sto så høgt, og kanskje til slutt har vorte dekte av eit tynnare lag av strandgrus.

55. **Fugl.** Grunne, prikkhogne liner, litt ujamt breie. Dei to merkelege utvekstane på ryggen (venger?) er hogne med serleg smale liner. Figuren er fullstendig og godt bevart (fig. 5).
56. **Fugl.** Smale, grunne, men distinkte prikkhogne liner. Hogd over fisken nr. 58, som truleg er eldre. Utvekstane på ryggen, av liknande slag som på nr. 55, er på same måten hogne med serleg smale liner.
57. **Fugl.** Ufullstendig, med nokre naturlege søkk i kroppen og kantane. Grunne, prikkhogne liner, som til dels verkar sløra av vass-slit.
58. **Fisk,** visseleg kveite. Overhogd av nr. 56 og 59. Jamn prikkhogd line, heilt lett fordjupa i berget. Konturen av sporden let seg fylgja inne i nr. 56, men det er lite truleg at han ville ha vorte hogd etter at det tette kroppsmønsteret i nr. 56 var kome der. Så det er grunn til å tru at fisken er den eldste av dei to.

Fig. 7. Hammer V. Nr. 5 og 55-57. Foto F. Gaustad 1977.

Fig. 8. Hammer X. Foto F. Gaustad 1977.

59. Diverse **liner og linestumpar**, visseleg restar av figur eller figurar som det no er vanskeleg å finna meining i. Noko kan minna om bukline og bein på eit dyr, men det er uvisst. Berget verkar fleire stader slite, og der er nokre naturlege sprekkar. Ovanfor er berget meir ujamt med naturlege søkk opp til knekken mot den horisontale flata.
60. **Fugl**. Litt ufullstendig. Serleg bukline er veik og berre stykkevis heilt sikker. Hoggemerke er berre synlege ein og annan staden.
61. **Fugl**. Prikkhogne liner, jamne og distinkte, men berre lett fordjupa i berget.
98. **Fugl**. I berget mellom nr. 55, 58 og 59. Oppdaga i kunstig lys og kalkert inn etter hovudgranskinga. Grunn line med berre einskilde hoggemerke synlege.
99. Prikkhogne **linestumpar og hoggemerke**.
100. Del av **fugl** (?). I så fall bakkropp.
101. **Fugl**. Mellom nr. 58 og 60. Oppdaga som nr. 98 og kalkert inn etterpå. Heilt grunne liner. Hoggemerke synlege berre i hovudet.

Nr. 62 og fylgjande står på flatare berg nordover. Berget er sterkt slite, og her tør ha vore noko meir figurar enn det no er råd å få fram. Prikkhogne liner og linestumpar er kalkerte.

62. Uviss **langoval figur**. Grunn line med hoggemerke. Visseleg ufullstendig.
63. **Figur** med uviss meining, truleg ufullstendig. Jamn, distinkt, prikkhogd line, berre lett fordjupa i berget. Enden nede til venstre har ikkje sikker avslutning.
- 64.-65. Uklåre **linestumpar med hoggemerke**. Truleg restar av figur eller figurar.
66. **Fugl**. Prikkhogne liner, berre lett fordjupa. Der ein skulle venta øvre kontur på hovudet er naturleg line utan hoggemerke, som held fram vidare til høgre og venstre. Nedanfor figuren og til høgre er diffuse hoggemerke.
67. **Rest av figur**. Mogeleg dyr med sid buk og reist hals. I så fall truleg heller hjort enn elg. Prikkhogne liner, til dels lett fordjupa. Her er også meir av diffuse hoggemerke i berget, som ikkje let seg samla til liner eller nokon forståeleg figur.
68. **Elg**. Sers smale og grunne liner, berre synleg i kunstig lys. Litt ufullstendig, men det som er kalkert er sikkert.
69. **Elg**. Prikkhogne liner, ujamt breie og djupe. Korrigert i høve til eldre kalkering, der ei naturleg line inne i kroppen var oppfatta som del av bukline.
70. **Rest av figur**. Uviss meining. Prikkhogne liner og tydeleg nok det som er kalkert. Elles er berget her jamt og pent. Det synest vera hogge meir, men øydelagd av vass-slit.
71. **Fugl**. Prikkhogd line, distinkt og lett fordjupa. Gjennom øvre del av hovudet går ein naturleg sprekk.
72. **Fugl** med kroppsmønster. Ufullstendig. Prikkhogne liner, grunne og ujamt breie. Øvre enden av ein veng er synleg midt over kroppen, framfor hovudet på nr. 71. Inne i kroppen er ei avskaling. Stumpar av konturlina vantar.
73. **Fugl**. Prikkhogd line, ujamt brei. Øvre kontur av bakkroppen er usikker. Her er berget ujamt med små naturlege søkk.
74. **Hovud av elg**. Står for seg sjølv på avsatsen som delar Hammer V i to hovuddelar. Kraftig prikkhogd line, truleg fullstendig.

Nr. 75-88 står på ei bergflate som hallar mot aust nordanfor avsatsen som lyfter flata til eit plan ca. 25 cm høgare enn berget vestanfor. Lengst nede på berget, nedanfor figurane, er tett med små skuringsstriper. Ovanfor fylgjer ei ca. 1,5 m brei sone med figurar. Her er for det meste fin, jamn og glatt bergflate utan skuringsstriper, men med nokre naturlege sprekkar og søkk. Det går ein stor sprekk gjennom nedre delen av nr. 77.

Ovanfor figurane og i den øvre delen av figursona er berget sterkt vitra, og her er nok ein del ristningar gått tapt. Bergflata med nr. 75-88 vart gjort rein og kalkert i 1974, skildring av dei einskilte figurane vart gjort i 1977. På kalkeringa er teke med ein del liner og linestumpar som kan vera vanskeleg å avgjera om dei er naturlege eller ubestemmelege restar av ristningsfigurar.

75. **Rest av figur (?)** Ei bogen line som skjer gjennom låret på elgen nr. 76 og endar ute til venstre i ei runding. Lina er grunn, men har hoggermerke og kan fylgjast mykje godt ubroten heile vegen.
76. **Elg.** Stor figur, ufullstendig og svært ujamnt bevart. Rygglina går i sterkt vitra berg og er mykje ufullstendig. Delar av bukлина og brystet vantar også, medan bakbein og bakkropp er godt tydelege med distinkte og kraftig prikkhogne liner. Frambein let seg ikkje påvisa. Der dei skulle ha byrja, er ei stor avskaling i berget, men lengre nede, der ein kunne venta frambein, er jamt, fint berg og ingen liner å sjå. Hovudet er ufullstendig bevart. Det ein no ser, er prikkhogd line av same slag som i bakkroppen. Mulen skjer inn i nr. 77 og 78. Her er også ei stor avskaling som har øydelagd nedre konturen av mulen og ein del av nr. 78.
77. **Elg.** Stor figur, som nr. 76. Kraftig prikkhogne liner. Ryggen står i sterkt vitra berg og er mykje ufullstendig. Ein del søkk og sprekkar skader elles figuren i lår, buk og frambein. Hals og hovud har truleg vore hogge to gonger, fyrst med ei smal og grunn indre line, deretter utanfor med ei breiare og kraftigare hogd line. Inne i kroppen er 4 fuglar, og eit par andre figurar skjer over linene i bakkroppen. Noko linekrot som er kalkert ved brystet, er uvisst.
78. **Fugl.** Grunn, prikkhogd line. Ei stor avskalling skader halsen og øvre delen av kroppen.
79. **Fugl.** Smal og grunn, prikkhogd line. Hovudet vantar etter ei avskaling.
80. **Fugl.** Smal og grunn, men distinkt prikkhogd line. Fullstendig.
81. **Fugl.** Prikkhogd line. Skadd ved avskaling og sprekk.
82. **Skrå line** med sløyfe i nedre ende. Går skrått opp under halen på elgen nr. 77 og held fram gjennom bakkroppen til forbi rygglina. Lina er utan tvil hogd og nedre ende er godt tydeleg. Uviss meining.
83. **Dyr.** Ufullstendig. Smale og grunne, prikkhogne liner.
84. **Hovud av elg.** Relativt brei, prikkhogd line. Ved venstre del av figuren er kalkert nokre linestumpar, som er usikre.
85. **Elg.** Smale og grunne, prikkhogne liner. Ein sprekk skader frambeina, elles fullstendig.
86. **Dyr.** Står mellom beina på nr. 85 og synest ha felles bakbein med den.
87. **Diverse liner og linestumpar** med hoggermerke. Truleg rest av ein stor figur, no ubestemmeleg.
88. **Fugl.** Sers liten. Kraftig prikkhogd og fullstendig.

Nr. 89-97 står på ei bergflate som hallar mot aust 1 til 2 m nord for mulen på nr. 77, med ujamt berg imellom.

89. **Abstrakt figur.** Ein kross med bøyde endar på armane. Prikkhogd, fullstendig.
90. **Fugl.** Ujamt breie, prikkhogne liner, for det meste grunne. Nedre line i hovud og hals er ufullstendig. Ei vertikal line midt gjennom kroppen held fram nedanfor og gjer ein bøy bakover. Denne lina er kraftigare prikkhoggen enn resten av figuren. I kroppen er midtlina utvida med blære ujamt hogd og til dels ufullstendig. Det som er kalkert, er sikkert.
91. **Fugl.** Smal, grunn, distinkt, prikkhogd line. Midtlina gjennom kroppen og blæra i den er ujamt hogd og til dels veikt. Det som er kalkert, er sikkert.
92. **Abstrakt figur.** Kross med bøyde endar på armane, jfr. nr. 89. Grunn, prikkhogd line, til dels ufullstendig. Ein av armane går inn i nr. 91 og er berre synleg som spreidde hoggemerke, ikkje samanhengande line.
93. **To linestumpar.** Prikkhogne, truleg rest av bortsliten figur.
94. **Fugl.** Smal, distinkt, prikkhogd line. Fullstendig.
95. **Hovud av elg (?)**, jfr. nr. 74 og 84. Prikkhogd line, skadd av ein sprekk gjennom hovudet. Inne i figuren er ei bylgja line, smalare og grunnare, med hoggemerke.
96. **Prikkhogne linestumpar.**
97. **Fugl.** Smal, distinkt prikkhogd line. Fullstendig.

Hammer VI

I 1977 vart det arbeidd vidare på Hammer VI, men det kom fram lite nytt. Eg visar til melding frå 1974 (Bakka og Gaustad 1975). Avstand frå Hammer VI nr. 24 til Hammer V nr. 50 = 16,20m og frå same figuren til Hammer VII nr. 5 = 11,95m

Nivellement:	Hammer VI nr. 2:	36,55 m o.h.
	Hammer VI nr. 9:	36,46 m o.h.
	Hammer VI nr. 24:	36,97 m.o.h.
	Hammer VI nr. 25:	37,07 m o.h.

Det vart frilagd noko meir av berget både mot vest og aust. Det vart grave til berget 2 - 2,5 m mot vest. Her vart berget snart lågare og gjekk ut i eit stort søkk. I pent berg ca. 60 cm til venstre for nr. 22 vart her funne ei lita prikkhogd line (nr. 27) og 60 cm nord-nordvest for nr. 25 ein liten, prikkhogd figur (nr. 26), uviss meining, truleg ufullstendig.

Mot aust vart vidare avdekka 1/2 - 3/4 meter. Hovud og hals på dei to fuglane nr. 11 og 13 kunne her verta supplerte. Avslutninga på begge er fullstendig, og begge har opning mellom øvre og nedre konturline. Vidare vart funne:

28. **Bogen line**, prikkhogd, litt diffus
29. **Rundaktig figur med uthogd grop i nedre del (vulva ?)**. Brei, grovt hogd line med store hoggemerke.

Hammer VIII

Ristninga ligg tett nord for fylkesvegen, med bergfullt skogsterreng-nordover og dyrka mark i litt lågare dalsøkk sør for vegen. Tett nord for ristninga er eit grensemerke for Statens vegvesen. Avstand frå vegkant til næraste figur (nr. 8) er 1,25 m, avstand mot vest til stikkveg sørover i skogkanten er 64 m.

Ristninga var før heilt tildekt med lausmassar. Dei fyrste figurane vart frilagde ved vegarbeidet og oppdaga av Ole Folden (nr. 8-10), granska av Harry Elingsen 1972 og Egil Bakka 1974 (Bakka og Gaustad 1975). Ein del av berget vidare nordover vart frilagd og oppreinsa 1977, og nye figurar kom til syne (nr. 1-7). Dei vart granska av Egil Bakka og Fredrik Gaustad i dagslys og kunstig lys, fotograferte og kalkerte.

Bergarten er den same metamorfe skiferen som elles på Hammer. Lagdelinga står tvert i høve til ristningsflata. Figurane fell i to grupper, nr. 1-6 og 7-12. Dei står på berg som skrånar mot sør. Mellom dei er ein flatere avsats i berget, noko meir ujamn, med naturlege sprekkar og søkk i retning sørvest-nordaust. Der det står figurar, er berget glattscura og polert av bylgjeslag, utan skuringsstriper. Linene i figurane har ingen påviselege spor etter vassslit eller bylgjeslag.

Vestover frå nr. 1-2 er pent, skrånande berg med same karakter som der det er ristningar, men her er *ingen* ristningar å sjå. Vidare oppover, mot nord, har berget alle dagar lege fritt i dagen, med meir ujamn overflate og no utan påviselege figurar. Berget har langaktige skrapemerke etter anleggsmaskinar frå den tid vegen vart bygd. Dei skadar bl.a. den vesle kvalen nr. 2. Høgd over havet nivellert av Gaustad og Bakka til 28,6 - 29 m.

1. **Båt**. Smale, prikkhogne liner. Stamnen mot høgre er ufullstendig, mogeleg etter vitring. Stamnen mot venstre er eit lite søkk og ein skrå naturleg sprekk. I venstre del av båten er tre horisontale liner og dessutan ein naturleg sprekk der ein kunne venta ei fjerde line om dei skulle stå i jamn avstand. Denne naturlege lina er ikkje opphogd og ikkje kalkert med. I rom 2 frå høgre er nokre hoggemerke like under relingslina.
2. **Kval**. Smale, prikkhogne liner. Ryggline og spord er skadde ved skraping av anleggsmaskin.
3. **Båt**. Uvanleg smale, prikkhogne liner, ned til 2-3 mm breie, med midels kraftige, runde hoggemerke. I høgre ende er skrapemerke frå ny tid.

4. **Elg.** Smale, prikkhogne liner, ujamt breie og djupe, men tydelege og sikre. Tett utanfor bakkroppen er store vertikale skrapemerke, som ikkje synest å ha øydelagd noko av ristninga. Framste ende av bukлина har eit lite skrapemerke. Lina har her truleg vore heilt lett hogd. Alle liner elles er sikkert avslutta. Framfor mulen er nokre hoggemerke.
5. **Fugl.** Diffust prikkhogd, som meir og mindre uthogd flate, utan serleg greie liner nokon stad, men rimeleg klår avgrensing mot bergflata omkring. Der er mest hoggemerke i hals og framkropp og bra mykje også i bakkroppen. Ved midten er kantane tettast hogd.
6. **Prikkhogne liner og hoggemerke.** Her er tre vertikale, noko diffuse liner, den eine med tverrrline i nedre ende. Berget er glatt og pent. Alle hoggemerke er klåre og greie, men noko ujamt store. Det heile synest ikkje vera rest av nokon figur som elles er bortvittra. Det synest heller ikkje vera nokon påbyrja og ikkje fullførd forståeleg figur.
7. **Dyrehovud med hals i profil.** Hoggemerke som berre lagar samanhengande line i manken, elles meir spreidde hoggemerke i usamanhengande rekkje. I øyro er serleg grovt og djupt hogd, elles midels grovt og ikkje serleg presist.
8. **Båt.** Prikkhogne, jamne og presise liner. Fullstendig. Opne endar på stamnane.
9. **Prikkhogd line.** Buktande, litt ujamn og av annan karakter enn i nr. 8. Mening uviss.
10. **Båt.** Sers smale og jamne prikkhogne liner. Fullstendig.
11. **Kval.** Smale og grunne, prikkhogne liner, litt vekslande breie og djupe. Fullstendig.
12. **Båt.** Smale, noko ujamt breie og djupe, prikkhogne liner. Fullstendig.

Hammer IX

Berg i jordet ca. 100 m sørvest for tunet, på sørsida av bekken. Båten nr. 8 ligg 35 m sør for krysningsspunktet mellom vegen og bekken og 34 m frå eit punkt i vegkanten 30 m frå krysning veg/bekk. Høgde over havet for lågaste punkt på kvalen nr. 1: 30,15 m. Høgde over havet for lågaste hogging, nr. 12: 29,75 m.

Lokaliteten er eit vidt, lågt, runda bergskarv, det aller meste dekt med jord og nokså flatt oppå. På vestsida, som fell litt brattare av mot bakken vestanfor, er frilagd ei bergflate på ca. 2,5 x 1,5 m. Her har Ole Folden oppdaga figurar. Når plogen har skrella torva heilt ned til berget, har han også sett hogging og liner i berget nordover frå det som er frilagd.

Ristningsflata hallar mot sør 20–30 grader, er fin og glatt, men med ein del små sprekkar og søkk, det meste etter lagdelinga i berget, som går i hovudretning aust-vest og står i stump vinkel til overflata.

1. **Kval.** Prikkhogd line, berre heilt lett fordjupa, litt ujamt brei, med midels grove hoggemerke. Inne i kvalen er ei gruppe små, skrå parallelle strekar, lett prikkhogne. I same lette teknikk er ei bogen line oppe under rygglina.
2. **Ubestemmeleg figur eller figurar.** Lett prikkhogne liner, ikkje nemnande

- fordjupa i berget. Står til dels i litt ujamnt berg. Det som er kalkert har hoggemerke, men figuren er truleg ufullstendig.
3. **Figur med uvisst meining.** Prikkhogne liner, heilt lett fordjupa. Dei to linene oppover endar i eit naturleg søkk. Til venstre for nr. 3 er kalkert diffuse hoggemerke.
 4. **Fugl (?)** med hovudet mot høgre. To tverrliner i kroppen og ein liten bøyle (veng) over ryggen. Lett prikkhogne liner, litt diffuse og ujamne, ikkje nemnande fordjupa i berget. Over hovudet og halsen er prikkhogne linestumpar og hoggemerke. Ei rekkje hoggemerke oppover frå bakenden. I bakkroppen er ein naturleg sprekk.
 5. **Liten oval figur.** Prikkhogd, ikkje nemnande fordjupa i berget.
 6. **Ufullstendig figur, båt ?** Heilt liten og kunne vera av ein bronsealders konturteikna type med innsvingne stamnar og kjølspord. Prikkhogd, det meste svært smal line, men kjølsporden er ei breiare og litt djupare line. Kjølline kan ikkje påvisast no. Nede til høgre for figuren er naturlege søkk i berget.
 7. **Samling hoggemerke** som kan ha vore ein figur, no truleg ufullstendig og uforståeleg.
 8. **Båt** av Hjortspringtype med heilt uthogd skrog. Prikkhogd i uvanleg stø og fin teknikk. Der er sågodt som ingen bomhogg i kantane av linene, som er heilt jamne og fine. Kjølsporden i begge endar er avslutta med ei runda utviding som t.d. på Kårstadbåtane.
 9. **Horisontal line.** Prikkhogd, nokså brei. Overkanten er bra jamn, underkanten er påfallande ujamn, men ein del ovale hoggemerke nedanfor.
 10. **Samling linestumpar og hoggemerke.** Truleg rest av figur, no uforståeleg. Berget ovanfor er ujamnt, med naturlege søkk.
 11. **Oval og runding** over einannan. Litt ujamnt prikkhogne liner, berre lett fordjupa i berget. Nedanfor ovalen er hoggemerke som synest vera restar av liner vidare nedetter. Nede til venstre er naturleg søkk og sprekk i berget. Nokre hoggemerke inne i ovalen er kalkerte med.
 12. **Brei, horisontal line.** Står i serleg pent, glatt berg, og her har truleg vore meir. Kraftig prikkhogd. Utanfor til høgre er ei lita gruppe hoggemerke.

Hammer X

Berg i flata sør for Hammer V, med ristning som er oppdaga av Ole Folden ved dyrkingsarbeid og vart frilagd av han på nytt i 1975. Berget var før dekt med eit tynt jordlag. Det ligg no jamt med bakken omkring. Avstand frå mulen på elgen nr. 3 til foten på fuglen Hammer V nr. 55: 12,70 m. Høgde over havet for elgens mule: 34,40 m. Berget er lett kvelvt, glatt, med naturlege sprekker aust-vest (fig. 6).

1. **Rest av figur, truleg kval.** Prikkhogne liner, bra klåre og med midels små hoggemerke.
2. **Fugl** med midtline og blære i kroppen. Smale og heilt grunne, prikkhogne liner.
3. **Elg.** Står på høgste punktet på berget. Prikkhogne liner, smale, distinkte, alle stader fordjupa i berget, men rygglina og øyro er grunnare hogne enn buklina og beina. Ein smal, naturleg sprekk går horisontalt frå bakenden inn i kroppen utan å skipla figuren. Bakbeina endar mot ein naturleg sprekk.

4. **Elg.** Prikkhogne liner, heilt smale, distinkte, heilt lett fordjupa i berget. Nedre del av frambein og bakbein er lettare hogne enn resten og syner til dels berre som rekkje av hoggemerke.
5. **Fugl.** Prikkhogne liner, litt vekslende i breidd og djupn og til dels litt diffuse i kantane.

Hammer XI

Helleristning i ein bergvegg på nordsida av fylkesvegen, 56,5 m vest for Hammer I, 2 m frå vegkanten. Frå bakken og godt og vel 1 m opp er loddrett berg, som så fell av til skråning på 60-70 grader. På denne skråveggen står ristninga. Bergflata er jamn og pen, men noko vitra. Her er liknande berg til begge sider og vidare oppover, men ikkje meir å sjå.

1. **Figur.** Uviss meining. To parallelle skråliner med tverrliner imellom, grovt hogd og tydeleg fordjupa i berget.
2. **Hest.** Breie, grovt hogne liner. Ei line frå ryggen og i bøy over hovudet har same karakter som resten.
3. **Hest.** Brei og rimeleg jamne liner med einskilde hoggemerke, truleg fullstendig.
4. **Bogen line.** (båt ?), brei, grov, prikkhogd.

Hammer XII

Nordaust for uthusbygningen og nedanfor fylkesvegen er ei slette på eit par mål som no vert nytta til kulturbeite, men som ser ut til å ha vore fulldyrka. Ein liten stikkveg går ned til denne eit halvt hundre meter nordaust for uthusbygningen, og ristningsberget ligg beint ned for denne stikkvegen, med ristninga ca. 3 m frå vegkanten. Bergflata er jamn og pen, lett kvelvd og hallar ca. 30 grader mot søraust. Ristninga er oppdaga av Ole Folden.

1. **Ard.** Grunn, prikkhogd line. Draget syner som hoggemerke og no ikkje samanhengande line. Kvart einskild hoggemerke står tydeleg, så figuren er heilt sikker og truleg fullstendig.
2. **Ard.** Grunne og litt ujamt breie prikkhogne liner. Kvart hoggemerke står klårt, og figuren er visseleg fullstendig.
3. **Line** som lagar ein stump vinkel. Grunn og utan hoggemerke, men kan godt vera rest av ein figur.

Vidare austover frå desse figurane er berget dekt med jord, og det kan tenkjast vera meir under torva.

Hammer XIII

Lokalitet Hammer XIII ligg lengst sør av dei tre lokalitetane som vart granska i 1981, 2 til 3 m inn frå kanten på jordet nedanfor, på ei lett kvelvd til nærast horisontal, pen og jamn bergflate. Der er figurar tett saman over ca. 3 x 1 m i retning nordaust-sørvest til fram mot kanten på skråninga ned mot jordet. Denne skråninga er også jamn og pen bergflate, og det er påfallande at det ikkje finst figurar der. Berget er skifrig med ståande lagdeling. Det har ein del sprekkar, naturlege liner og søkk og skuringsstripar i to retningar. Elles er overflata stort sett pen og glatt. Dei einskilte figurane er nummererte frå sørvest mot nordaust.

1. **Kval.** Så godt som fullstendig, med indre mønster: "livsline og hjarta". Jamne og relativt grunne, prikkhogne liner. Nedre flik av sporden går ut i eit lite søkk i berget. Der er hoggemerke også nede i søkket, men ytste enden av figuren vantar likevel, endå der er pent berg.
2. **Rest av kval.** Berre framkroppen er fullt tydeleg, med smal, prikkhogd og litt diffus line. Vidare er der hoggemerke som med god grunn tør markera framkant av ryggugg og litt ryggline. Der er også hoggemerke der ein skulle venta bakkroppen, men for spreitt og ujamnt til at ein har noko påviseleg line. Enden på sporden vart oppdaga i kunstig lys der ein venta å finna han, som ei svært grunn line utan påviselege hoggemerke.
3. **Kval.** Står på pen, jamn bergflate, grunn og jamn prikkhogd line, tre stader skadd ved slitasje. Bak og under nr. 3 er prikkhogne linestumpar. Uviss identifikasjon.
4. **Kval.** Prikkhogd line, klår og fullstendig, lett fordjupa i berget. I framkroppen er to linestumpar, smalare og grunnare enn resten.
5. **Rest av figur,** uviss identifikasjon (bakkroppen av eit dyr?), ei vertikal og to-tre horisontale liner utan sikre avslutningar. Elles er der hoggemerke i berget, som for ein del er sterkt slitne. Der ein skulle venta eventuell framkropp og hovud er pent berg, men ingen ting å sjå.
6. **Abstrakt figur** som er vanskeleg å tolka, ei svungen line som liknar eit 8-tal som ikkje går saman på midten og er open i eine enden. Prikkhogd klår line, men den opne enden kan vera ufullstendig etter slitasje.
7. **Fugl.** Overskoren av nr. 8. Klår og distinkt prikkhogd line, lett fordjupa i berget. Ein prikkhogd linestump gjennom bakkroppen høyrer ikkje til figuren.
8. **Kval.** Grunn, prikkhogd line, bakkroppen vantar no. Ei line ved hovudet på nr. 9 kan tenkjast vera enden på sporden. Ved skjeringspunktet mellom nr. 8 og 7 og vidare mot høgre er berget ujamnt, fullt av sprekkar og små søkk, men konturlina på kvalen kan likevel fylgjast sikkert heile vegen.
9. **Kval.** Prikkhogd line, ujamnt djup, konturen heilt sikker. I hjørna på sporden er djupe sprekkar og søkk. Inne i kroppen er ein del hoggemerke, som tyder på indre mønster, truleg "livsline og hjarta". Gjennom nr. 8 og 9 går to vertikale liner av spreidde hoggemerke. Dei høyrer truleg ikkje til nokon av dei to figurane.
10. **Kval.** Smal og grunn prikkhogd line, ikkje nemnande fordjupa og berre synleg i godt lys. Figuren har "livsline og hjarta" og indre liner i tillegg til det. Den kan ha hatt meir av same slaget, som ikkje er kalkert.
11. **Kval.** Særleg smal og grunn line. Fullt sikker er rygglina frå snuten til midt på bakkroppen. Buklina og bakenden er liner som ein berre ser i

- heldig lys. Dei har einskilde hoggemerke her og der, og er elles berre lett fordjupa i berget.
12. **Kval.** Klår, prikkhogd line, ujamt brei. Bakkroppen endar i ein sprekk. På den andre sida av sprekken er pent berg, men ingen liner å sjå der ein skulle venta å finna sporden på kvalen.
 13. **Fugl (?)**. Liten figur med to lange bein som står merkeleg langt frå einannan. Prikkhogne, middels fordjupa liner, sikkert avslutta. Bak figuren er ei samling hoggemerke og litt lengre framfor han er ei vertikal prikkhogd line.
 14. **To små konsentriske ringar.** Prikkhogne liner, heilt sikre og fullstendige.
 15. **Uviss bestemmeleg figur.** Mange parallelle skråliner tett saman og nokre liner på langs i vinkel til dei, uavslutta på alle kantar, prikkhogging synleg dei fleste stader. I området er dessutan mykje hoggemerke som ikkje let seg samla til forståeleg figur. På berget er elles mange stader spreidde hoggemerke som ikkje går saman til klåre liner eller forståelige figurar. Ikkje kalkert.

Hammer XIV

Lokalitet Hammer XIV ligg 8 m nord for Hammer XIII. Figurane står på berg som hallar lett mot søraust, ca 3,5 x 1,5 m nordaust-sørvest. Der er ein relativt bratt avsats frå ristningsflata ned mot jordet, omlag ein halv meter høg, og dei nedste figurane byrjar omlag ein meter inn frå kanten. Berget er litt bylgja med ein del sprekkar og søkk. Stort sett er det pen flate der figurane står, og påfallande lite av skuringsstriper samanlikna med lokalitetane sørafor og nordafor (Hammer XIII og XV). Nummereringa på dei einskilde figurane byrjar til høgre.

1. **Båt.** Smale, presise, prikkhogne liner, men påfallande ujamt djupe. Eit par stumpar av kjøllina vantar. Avslutningane på stamnane er ikkje sikre, men dei kan ikkje ha gått vesentleg lengre enn kalkeringa visar.
2. **Ring.** Grunn og tett prikkhogd line. Nedre delen står i gamal avskalling.
3. **Ring.** Presis, prikkhogd line med einskilde hoggemerke utanfor mot sør.
4. **Kval.** Står på ende med hovudet ned og med bakkroppen overskoren av elgen nr. 5. Grunn, prikkhogd line, ujamt brei. Rygglina i framkroppen er broten av eit skarpkanta søkk. I sporden er smale sprekkar som møtest i vinkel, og her vantar noko av lina. I dette partiet er det også til dels vanskeleg å skilja mellom kvalsporden og øyra på elgen nr. 5.
5. **Elg.** Figuren verkar merkeleg samanklemd mellom nr. 4 og 6, som begge er overskorne av han. Prikkhogne liner, klåre og distinkte, relativt smale. Bakfoten endar i ein sprekk, framfoten har ikkje sikker avslutning.
6. **Elg.** Teikna i kontur med klår prikkhogd line, middels brei, lett fordjupa. Store sprekkar går gjennom frambein og bukline og ut øvst i bakkroppen. Over bogen er rygglina dobbel, den øvre lina her er truleg ei retting. Dyret har indre mønster med "livsline og hjarta" og skråliner ut til ytterkonturen, kraftig prikkhogne. Fleire av skrålinene er avslutta eller sterkt oppgrunna før dei når heilt ut til konturlina. Dyret har to sprikjande øyro, begge sikkert avslutta. Frå frambeinet til hovudet går ei heilt grunn line av tette og fine hoggemerke. Ho har ein heilt annan karakter enn resten av figuren.

7. **Oval figur.** Prikkhogd, noko upresis og ujamn. I nedre del er spreidde hoggemerke.
8. **Bogen line.** Har liknande karakter som nr. 7. I området mellom nr. 8 og elgen nr. 6 er ein del hoggemerke som ikkje lagar noka line eller forståeleg figur.
9. **Liten oval figur.** Prikkhogd, har liknande karakter som nr. 7 og 8. Elles i området er spreidde hoggemerke.
10. **Kval.** Overhogd av nr. 6, 11, 12 og 14 og med litt av rygglina felles med nr. 13. Prikkhogd line, grunn, men klår og presis, ujamt brei, for det meste relativt smal.
11. **Liten kval.** Står på ende med hovudet ned som nr. 4. Prikkhogd line av tette, små hogg, litt diffus og uhjelpeleg teikna. Noko diffus prikkhogging inne i kroppen og ut over rygglina framfor midten.
12. **Abstrakt figur,** samansett av bogne og bylgjande liner, prikkhogne, bra presise, men det er uråd å seia om figuren er fullstendig. Det som er kalkert er sikkert nok.
13. **Kval.** Konturline prikkhogd, midels smal, presis og klår. I framkroppen er indre mønster av liner som gjennomgåande er smalare enn konturlina. Fleire av tverrlinene er avslutta før dei når ut til konturlina, jfr. nr. 6.
14. **Abstrakt figur.** Sterkt avrunda firkanta, har opphavleg truleg vore ei slutta line. Står inne i nr. 10 og tangerer buklina på den, men høyrer truleg ikkje til nr. 10. Prikkhogd line, rimeleg presis, men ujamt brei og djup og no ufullstendig i øvre kant.
15. **Samling av hoggemerke,** uvisst om restar av ein eller to figurar.
16. **Båt (?)** Klår og jamn line, begge endar avslutta, prikkhogd, relativt djup og smal. I området mellom nr. 15 og 6, 9 og 10 er mykje sprekkar og eit stort søkk i berget. Sørvest for nr. 16 er samlingar av hoggemerke fleire stader, ikkje kalkert.

Hammer XV

Lokaliteten Hammer XV ligg på nordaustre del av same bergskarv som Hammer XIII og XIV. Det er 15,5 meter frå båten Hammer XIV nr. 1 til kvalen Hammer XV nr. 3. Største avstand mellom dei ytste figurane på HAMMER XIII og XV er 30,5 m.

Lett kvelvd, bylgja berg, mykje oppsprukke. Oppover på berget er fleire store avskalingar. Dei fleste figurane står i skråning 1/4 til 1 m over jordet i ei ca. 1 m brei sone. Nokre meter lenger nord er meir spreidde figurar, også lenger innover berget. Lengst sør er ei tett gruppe av kvalar (nr. 1-4) i skrånande berg som er ein del oppsprukke og har djupe søkk fleire stader.

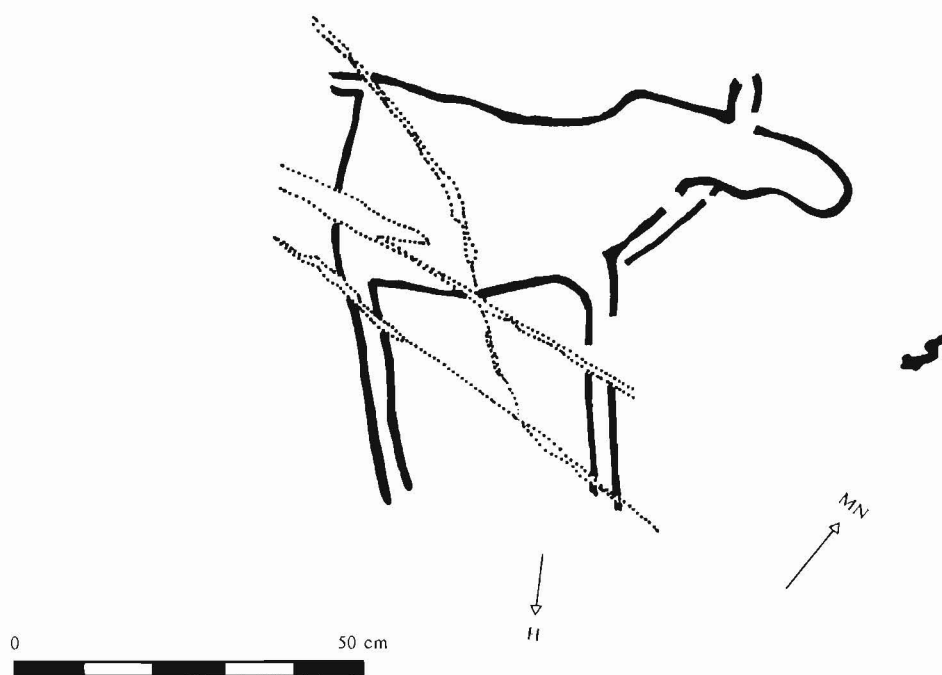
1. **Kval.** Prikkhogne liner. Buklina og rygglina frå snute til ryggugg er heilt tydelege. Klårt fordjupa i berget. Ryggugg og ryggline i bakparten er stykkevis bevart, grunnare og vanskelegare å fylgja, men det som er kalkert, er sikkert nok. Spord let seg ikkje påvisa, men berget er ujamt der han er å venta.
2. **Kval.** Ujamne og svært grovt prikkhogne liner, litt uhjelpeleg teikna figur. Rygglina skadd av slitasje framme, og eit lite stykke av lina i bakparten vantar. I buklina er eit naturleg søkk, og her er eit stykke av konturlina naturleg og ikkje kalkert. Sporden vender ned og har ei line med to greiner i enden. Frå bakenden går dessutan ut ei horisontal line

- som endar i ein liten ring, svært grovt og kraftig prikkhogd, og ei anna, buktande line, grovt og ujamnt hogd, som går inn i nr. 3 og endar i to greiner utan sikre avslutningar.
3. **Kval.** Prikkhogd line, jamn, pen og klårt fordjupa. I bakkroppen er eit naturleg søkk. I sporden er store sprekkar. Indre kontur av sporden står i ujamnt berg, men her er hogging synleg heile vegen. I framkroppen er ein bogen linestump, mogeleg rest av indre mønster, "hjarta", men det er ikkje råd å finna spor av evt. "livsline". Ca. 10 cm over ryggen er ein bogen, prikkhogd linestump.
 4. **Kval.** Smal og grunn, litt ujamn prikkhogd line. Ein del av ryggkonturen i framparten er berre så vidt synleg i heldig lys. I bakkroppen er eit stort søkk som bryt rygglina. Midt i kroppen er ein vertikal linestump.
 5. **Uviss figur** av vertikale liner tett saman, tydeleg prikkhogne. Over midten går store sprekkar. Mot nr. 4 er spreidde hoggemerke og ein diffust prikkhogd vertikal linestump som står under nr. 4.
 6. **Menneskefigur.** Ein vertikal strek med sprikjande armar og bein. Prikkhogne, grunne liner.
 7. **Kval.** Prikkhogd line, ujamnt brei og djup. I framkroppen er lina serleg brei, i bakkroppen smalare og veikare. Øvre avslutning av sporden vantar.
 8. **Uviss figur.** Prikkhogd, truleg ufullstendig. Det meste av det som er kalkert er smale og litt diffuse liner, men sikkert nok.
 9. **Menneskefigur (?)** To romber over einannan med vertikal midtline i den nedre og tre bogne liner vidare nedover. Linene i retning nord-sør i den øvre romba og i øvre kant av den nedre er naturlege sprekkar i berget med godt synleg hogging i tillegg.
 10. **Bogen linestump.** Prikkhogd og kanskje rest av ein rundfigur.
 11. **Prikkhogne linestumpar og hoggemerke.**
 12. **Menneskefigur.** Kraftig prikkhogne, ujamne liner. Høgre fot endar i ei avskalling. I berget lenger ned er hoggemerke.
 13. - 14. **To menneskefigurar.** Grovt og ujamnt prikkhogne liner. Ufullstendig her og der på grunn av sprekkar i berget.
 15. **Menneskefigur (?)** Vertikal line med sløyfer oppe (hovud) og nede (underkropp) og ein ring over midten (armar evt. brystkasse). Kraftig prikkhogd. Ringen i midten har eit naturleg søkk der nedre høgre line skulle gå, stipla på kalkeringa.
 16. **Bogne linestumpar,** prikkhogne. Dei støyter inn til nr. 15, men er grunnare og høyrer truleg ikkje saman med nr. 15.
 17. **Menneskefigur (?)** av same slag som nr. 15. Kraftig prikkhogd, men har jamnare og smalare liner enn nr. 15. Der er ein del hoggemerke inne i hovudet. Utanom figuren er der ein del hoggemerke i stroket mellom nr. 15-17, delvis kalkert.
 18. **Ring.** Prikkhogd med eit serleg kraftig hoggemerke i midten.
 19. **Samling hoggemerke.** Rundaktig, ca 7 x 10 cm i tverrmål, tett oppknust overflate. Ligg 1 m nordvest for nr. 18 og 110 cm frå nr. 15. Ikkje kalkert.
 20. **Kval.** Ca. 2 m frå kanten på jordet, der berget hallar serleg slakt, på jamn og pen overflate, så at der berre er få og små sprekkar i utkanten av figuren. Prikkhogd, jamn og distinkt line, berre lett fordjupa i berget. Oppe framme er rygglina broten av små sprekkar, buklina er mindre tydeleg eit stykke på midten. Avstand frå sporden på nr. 20 til toppen av nr. 23 er 173 cm.
 21. **Rest av figur,** truleg av ein kval. To linestumpar frå ryggugg og ryggline. Rygguggen er kraftig hogd og godt synleg. Der ein kunna venta resten av figuren er bergflata jamn og pen, men ingen ting let seg sikkert påvisa. Avstand frå toppen på nr. 21 til nr. 18 er 205 cm.

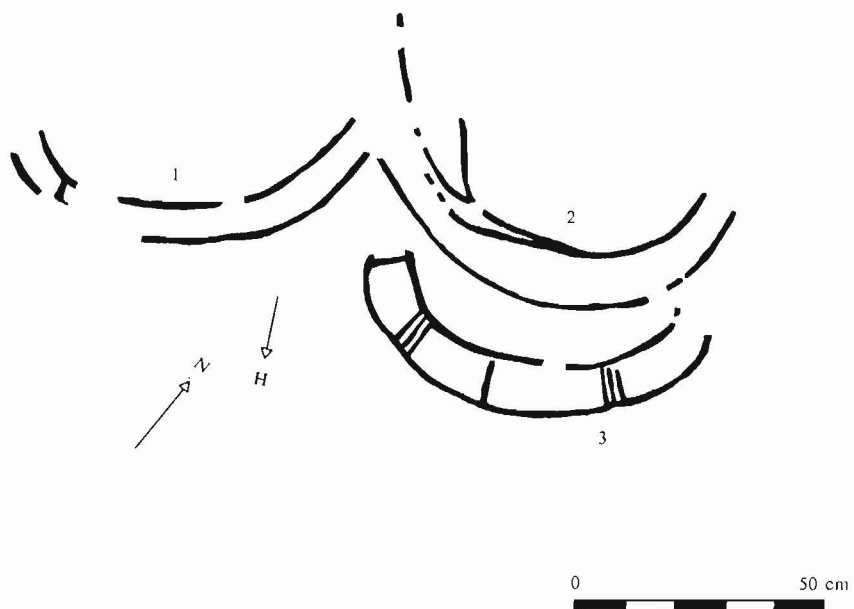
22. Prikkhogne **linestumpar** og **hoggemerke**. Mogeleg rest av figur som ikkje let seg identifisera. Avstand til nr. 18 er 230 cm.
23. Buktande **line**. Godt synleg, med hoggemerke mange stader. Kanskje rygguggen av ein stor kval som nr. 21. Der ein skulle venta framhald, let ingen ting seg påvisa.
24. Avrunda **firkanta figur**. Prikkhogd line, ujamt brei og djup.
25. **Kval**. Står på ende med snuten opp. Grunne liner, berre synleg i heldig lys. Hoggemerke synleg somme stader. Framenden av hovudet synest vera naturleg søkk over 5 cm. To liner ut frå ryggen er smale og etter måten djupare og høver ikkje heilt godt med å vera ryggugg, endå det er den rimelegaste forklåringa.
26. To samlingar **linestumpar** over ca. 45 x 10 cm, truleg av ein figur som det er vanskeleg å identifisera. Linene er grunne og berre synlege i heldig lys.
27. To **linestumpar**, smale og grunne, med hoggemerke.
28. **Menneske**. Konturteikna i profil, prikkhogne liner, ujamt djupe. Beina nedanfor kne er tydelegast, men heile figuren er sikker og truleg fullstendig.
29. Prikkhogne **linestumpar**, ubestemmeleg rest av figur.
30. Vertikal **linestump**, kraftig prikkhogd.
31. **Kval**. Ufullstendig. Djup og kraftig prikkhogd line som går ut i ingenting under hovudet og bak på ryggen. Der ein skulle venta det meste av bukлина er ein sprekk og nokre søkk, men der ein skulle venta bakkropp og spord er pent berg og ingen ting å sjå. Lina i rygguggen og fram til hovudet er serleg djup og tydeleg med kraftige hoggemerke.

LITTERATUR

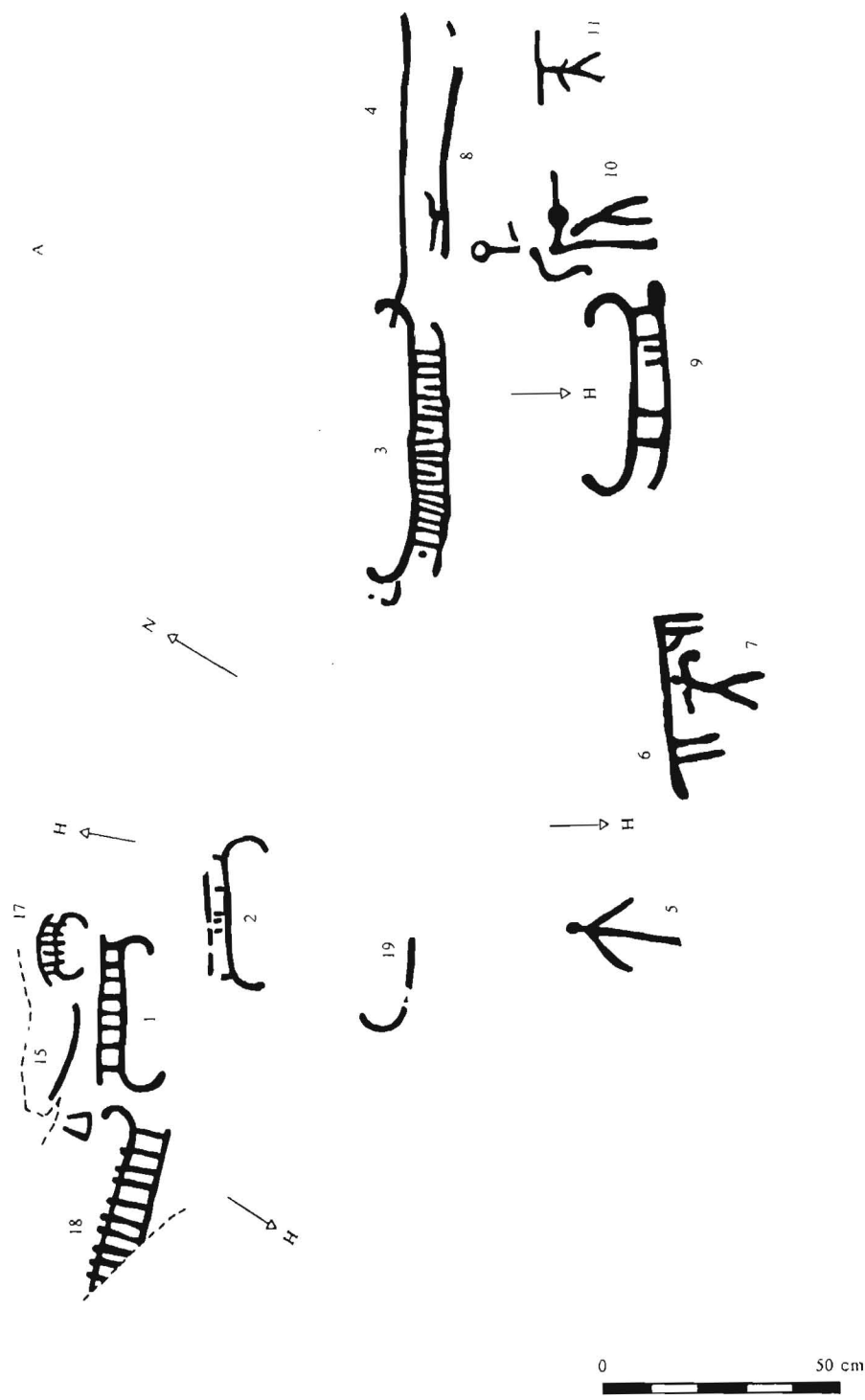
- Bakka, E. 1973 Om alderen på veideristningane. *Viking XXXVII*, pp. 151-187. Oslo
- 1975 Geologically dated Rock Carvings at Hammer near Steinkjer in Nord-Trøndelag. *Arkeologiske skrifter fra historisk Museum, Universitetet i Bergen no. 2*. pp. 7-48. Bergen
- Bakka, E. og F. Gaustad 1975 Helleristningsundersøkelser 1974 i Beitstad, Steinkjer, Nord-Trøndelag. *DKNVS. Museet rapport arkeologisk serie 1974:8*. pp. 1-27. Trondheim
- Gjessing, G. 1936 Nordenfjelske ristninger og malinger av den arktiske gruppe. *Inst. for sml. kulturforskning serie B XXX*. pp. 1-207. Oslo
- Hagen, A. 1969 Studier i vestnorsk bergkunst. Ausevik i Flora. *Årbok for Universitetet i Bergen, Humanistisk serie 1969:3*. pp. 1-151. Bergen
- Hallström, G. 1938 *Monumental art from the Stone Age I. The Norwegian localities*. pp. 1-544. Stockholm
- Petersen, T. 1926 Nye fund fra det nordenfjellske Norges helleristningsområde. *Finska fornminnesföreningens tidskrift XXXVI:1*. pp. 23-44. Helsinki
- Rygh, K. 1908 Helleristninger af den sydiskandinaviske type i det nordenfjeldske Norge. *DKNVS skrifter 1908:10*. pp. 1-35. Trondhjem
- 1909 En nyfunden helleristning. *DKNVS skrifter 1909:8*. pp. 1-. Trondhjem

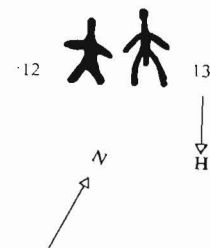
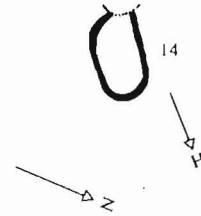
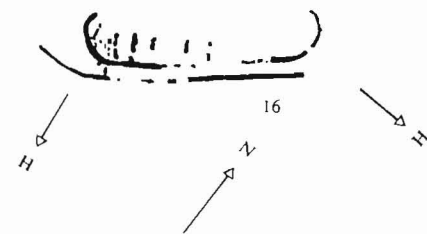
A. Hammer I. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

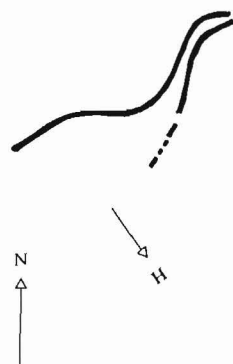
B. Hammer II. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

Hammer III, felt A. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

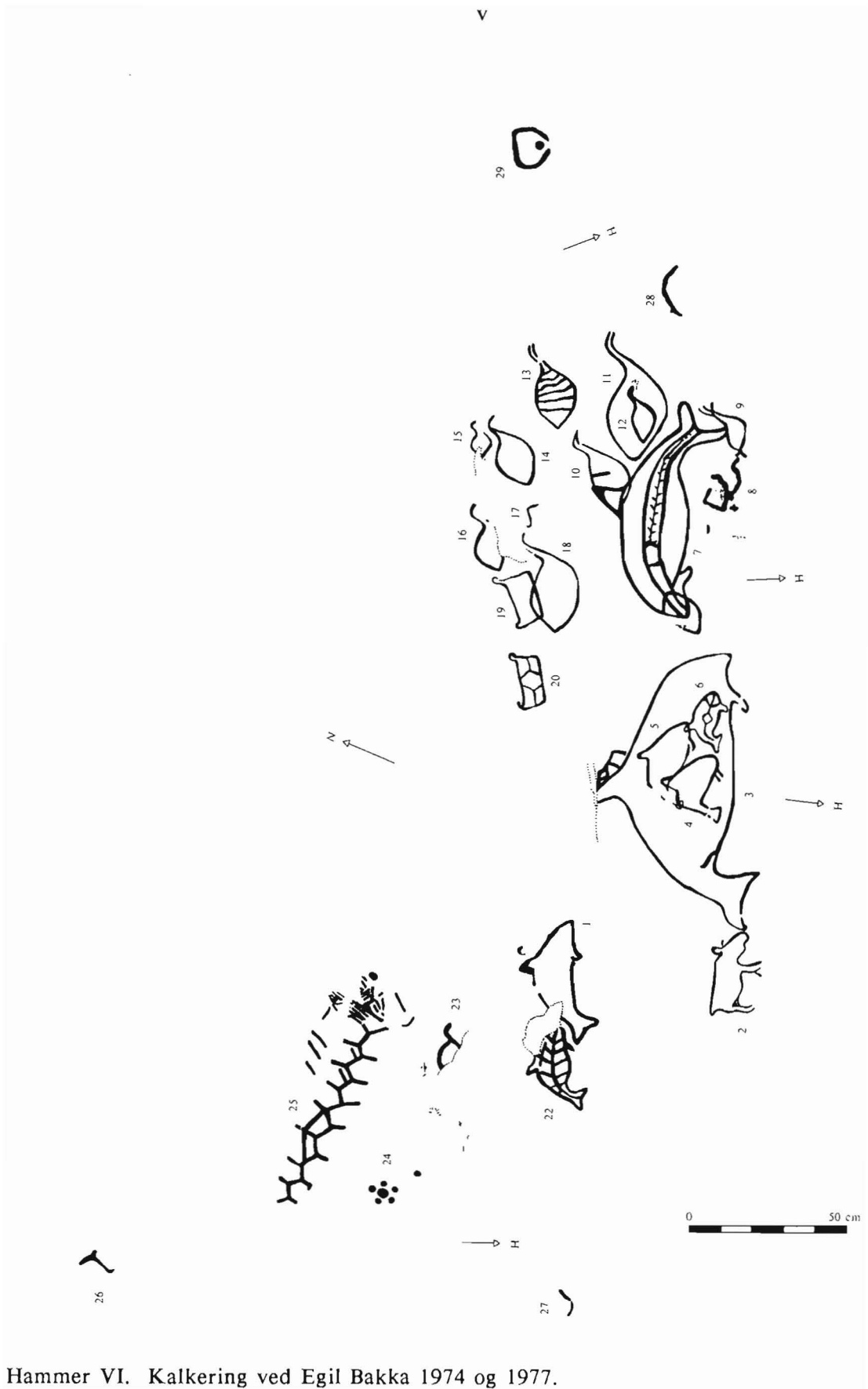
A. Hammer III, felt B, C og D. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

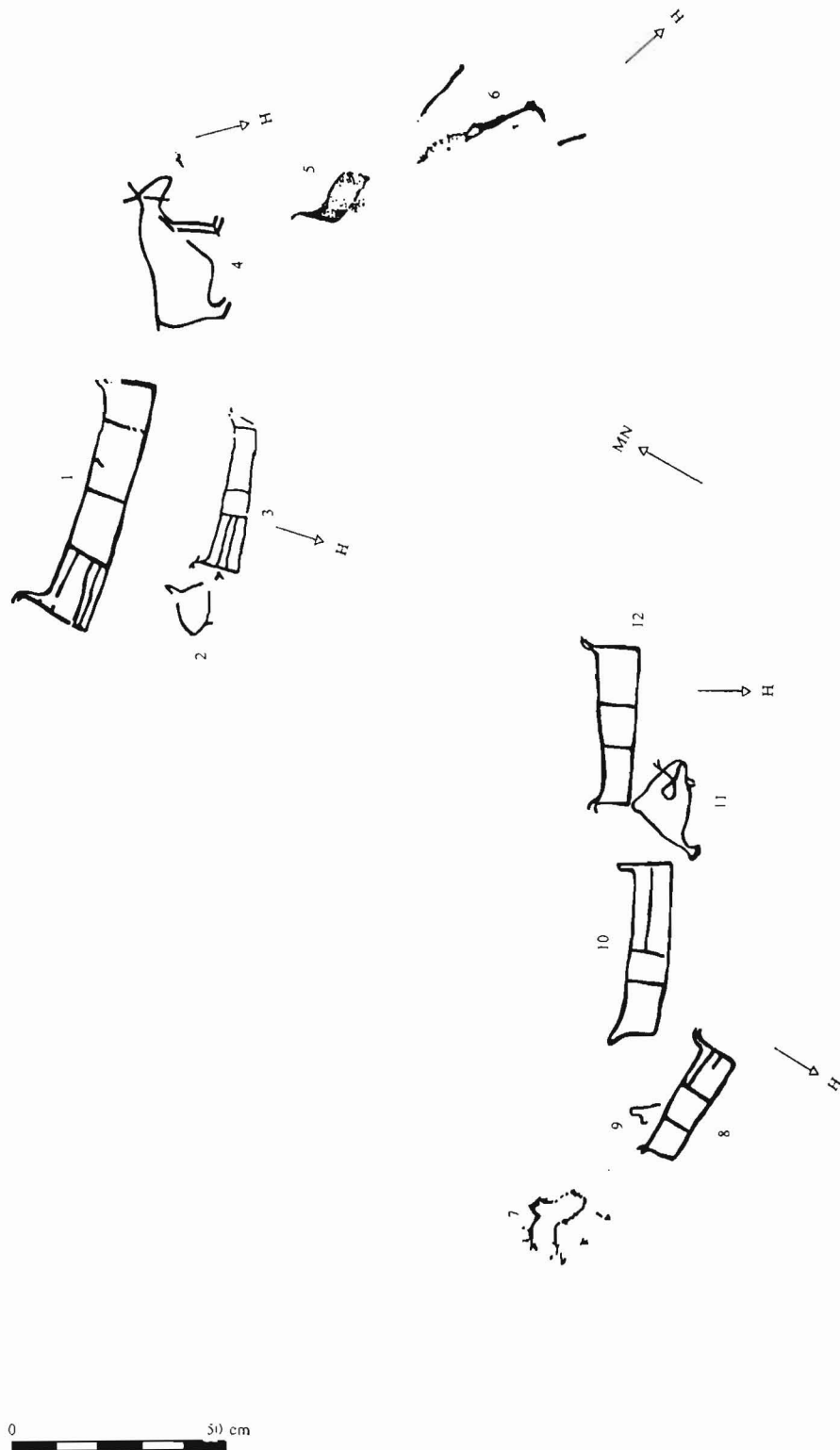
B. Hammer IV. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

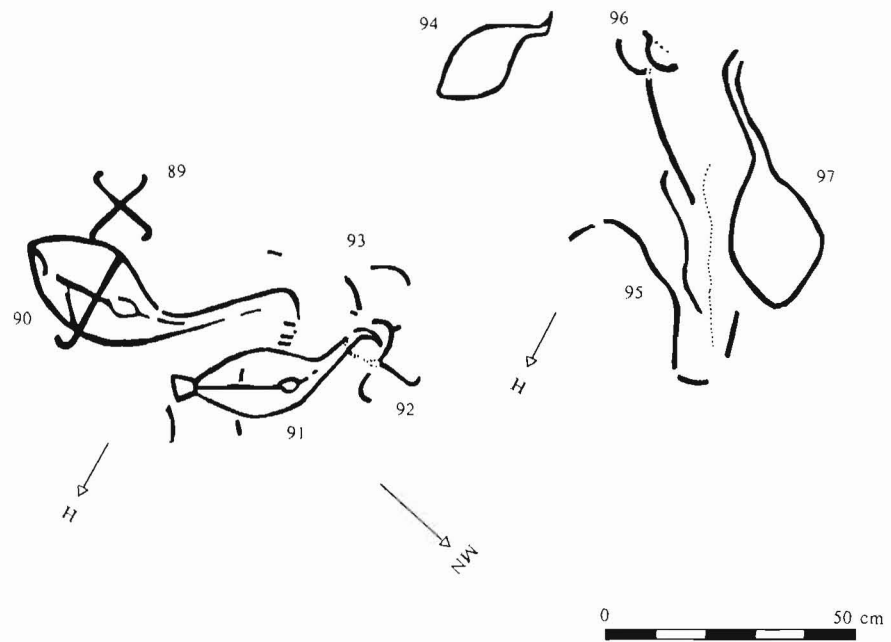
Hammer V, felt A. Kalkering ved Egil Bakka 1974 og 1977.

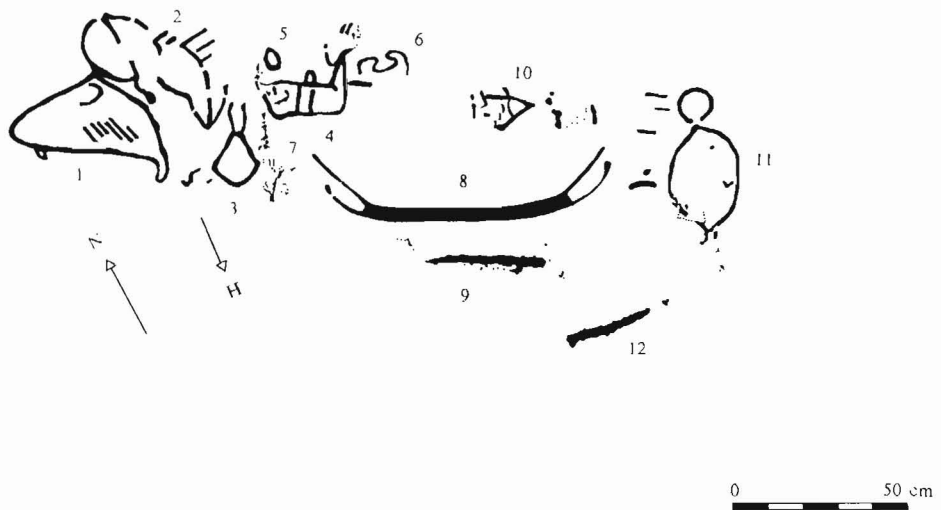
Hammer VI. Kalkering ved Egil Bakka 1974 og 1977.

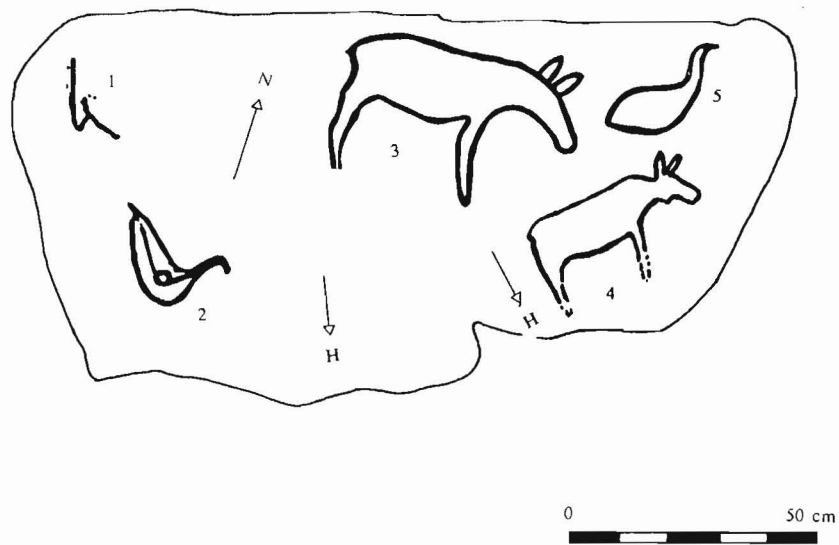
Hammer VIII. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

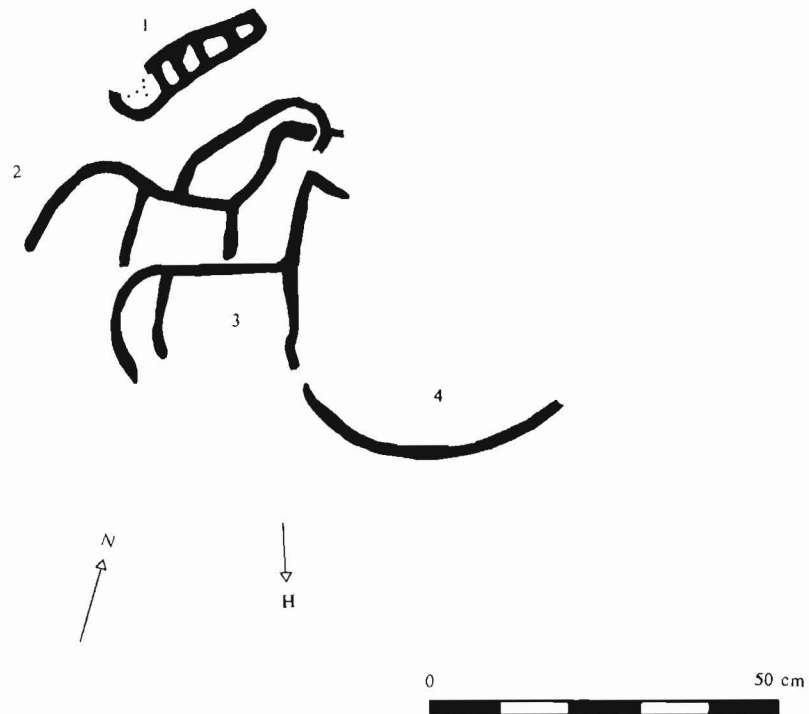
A: Hammer V, felt B. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

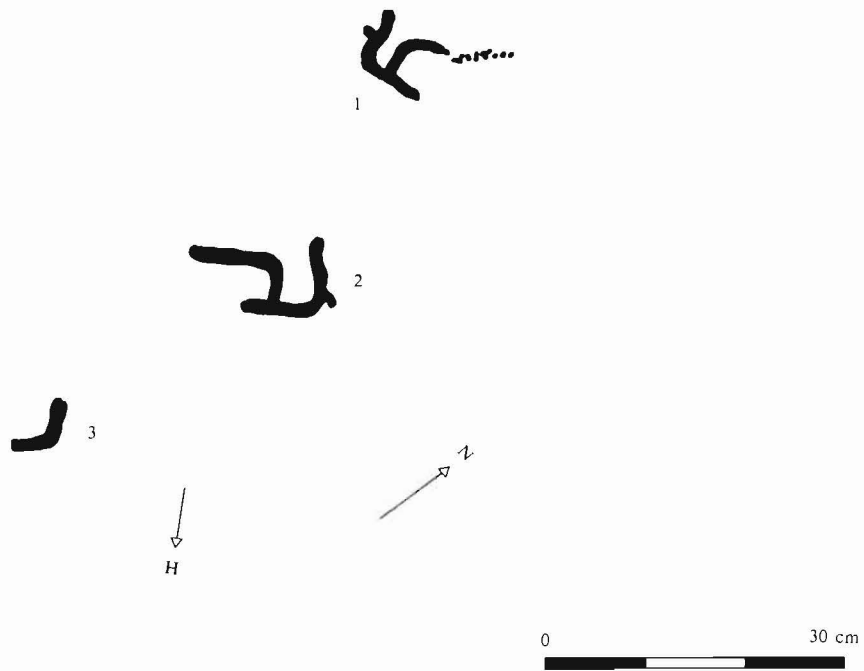
B. Hammer IX. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

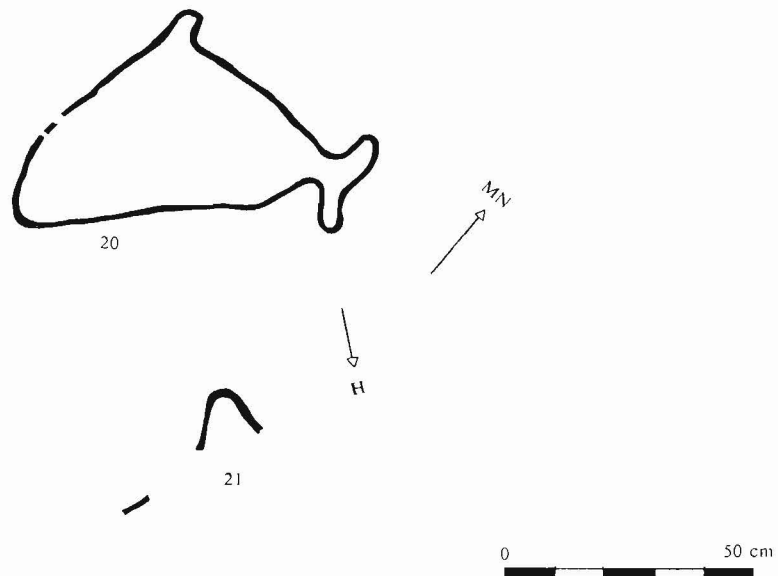
A. Hammer X. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

B. Hammer XI. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

A. Hammer XII. Kalkering ved Egil Bakka 1977.

B. Hammer XV, felt B. Kalkering ved Egil Bakka 1981.

Hammer XIII. Kalkering ved Egil Bakka 1981.

Hammer XIV. Kalkering ved Egil Bakka 1981.

Hammer XV, felt A. Kalkering ved Egil Bakka 1981.

Hammer XV, felt C. Kalkering ved Egil Bakka 1981

RAPPORT ARKEOLOGISK SERIE

1985

1. Stenvik, Lars F.: Arkeologiske registreringer i forbindelse med konsesjonssøknad kraftutbygging i Meråker, Nord-Tr.lag.
2. Pareli, Leif: Registreringer av samiske kulturminner i Øvre Glomma.
3. Pareli, Leif: Registreringer av samiske kulturminner i Vefsna-vassdraget.
4. Pareli, Leif: Registreringer av samiske kulturminner i forbindelse med konsesjonssøknad kraftutbygging i Meråker, Nord-Tr.lag.
5. Pettersen, Kristian og Scheen, Rolf: Uransbrekka. Et mesolittisk fangststed.

1987

1. Paus, Aage/Jevne, Erik og Gustafson, Lil: Kulturhistoriske undersøkelser i Innerdalen, Kvikne, Hedmark.

1988

1. Hatleskog, Anne-Brith m.fl.: Arkeologiske undersøkingar 1987 i samband med planlagt ilandføring av gass frå Haltenbanken. Alternativ: Røstøya.
2. Hatleskog, Anne-Brith m.fl.: Arkeologiske undersøkingar 1987 i samband med planlagt ilandføring av gass frå Haltenbanken. Alternativ: Akset.
3. Søborg, Hans Christian m.fl.: Arkeologiske undersøkelser 1987 i forbindelse med planlagt ilandføring av gass fra Haltenbanken. Alternativ: Lauvøya.
4. Johansen, Kristine m.fl.: Arkeologiske undersøkelser 1987 i forbindelse med planlagt ilandføring av olje fra Haltenbanken. Alternativ: Vågøy.
5. Pettersen, Kristian m.fl.: Arkeologiske undersøkelser 1987 i forbindelse med planlagt ilandføring av gass fra Haltenbanken. Alternativ: Grisvågøy.
6. Pettersen, Kristian m.fl.: Arkeologiske undersøkelser 1987 i forbindelse med planlagt ilandføring av gass fra Haltenbanken. Alternativ: Storvik.

ISBN 82-7126-400-0

ISSN 0332-8546